

Aurelijus Gieda

Augustinas Voldemaras: intelektualinės biografijos eskizas ir kai kurie tarpdisciplininės orientacijos pavyzdžiai

Santrauka. *Viena kontroversiškiausių tarpukario Lietuvos asmenybių ir šiandien lieka Augustinas Voldemaras (1883–1942). Stipriai įvairuoja ne tik jo politinės, tačiau ir akademinės veiklos vertinimai. A. Voldemaras turėjo klasikinės filologijos išsilavinimą, domėjosi visuotine ir Lietuvos istorija, buvo neabejingas filosofiniams ir sociologiniams klausimams. Šio straipsnio tikslas – išryškinti tuos A. Voldemaro intelektualinės biografijos kontekstus, kuriuose itin stipriai persipina tam tikros tarpdisciplininės aspiracijos. Straipsnyje žvelgiama į ankstyvą A. Voldemaro susidomėjimą istorijos teorijos ir metodologijos problematika, į A. Voldemaro intelektualinius impulsus Peterburgo ir Permės laikotarpiais (1900–1917), į akademinius mokytojus, kuriuos vienas pirmųjų lietuvių Peterburgo universiteto docentų vėliau ne kartą pagarbiai prisimindavo. III deš. A. Voldemaras įsitraukė į vienu iš naujosios istorijos (nouvelle histoire) tėvų vadinamo Henri Berro nuo 1925 m. inicijuotą Tarptautinį sintezės centrą (Centre International de Synthèse), kuris tuometinėje Europoje tapo vienu ryškiausių tarpdisciplininių studijų centrų. Nors ir nėra pakankamai duomenų, leidžiančių pagrįstai svarstyti apie šio įsitraukimo mastą, viena aišku, kad Voldemaras priklausė Tarptautinio sintezės centro Istorinės sintezės sekcijos narių grupei, taip bent formaliai įsiterpdamas tarp ryškių to meto Europos istorikų, sociologų ir filosofų. Tai įgalina ir provokuoja įsigilinti į tuos A. Voldemaro biografijos momentus, kuriuose ryškėja jo intelektualinė pozicija, laiduojanti ar numatanti artimesnius ryšius tarp humanitarinių ir socialinių mokslų.*

Pagrindiniai žodžiai: *Voldemaras, intelektualinė biografija, istorijos teorija, tarpdisciplinariškumas, integruotas žinojimas, Tarptautinis sintezės centras.*

Key words: *Voldemaras, intellectual biography, theory of history, interdisciplinarity, integrated knowledge, Centre International de Synthèse.*

1935 m. sausio mėn. Augustino Voldemaro jaunystės bičiulis, tuo metu Amerikoje gyvenęs Kleopas Jurgelionis, paskelbė savo atsiminimų apie Kazimierą Būgą fragmentą (Jurgelionis 1935), kuriame buvo užfiksuotas įdomus epizodas iš praėjusio amžiaus pradžioje mokslus

Peterburgeėjusios lietuviškosios jaunuomenės gyvenimo. Apie 1904–1907 m., kuomet Peterburgo lietuvių moksleivių ir studentų būrelis rengėsi scenoje vaidinti A. Voldemaro išverstą farsą „Audra Giedroje“, K. Būga, K. Jurgelionis ir A. Voldemaras, trise grįžinėdami iš repeticijų,

sustoję prie vienos iš cerkvių pokalbiui, kuriam A. Voldemaras išdėstęs savitą *triumvirato* sampratą:

„Augustinas kalbėjo. Mūsų trijų draugijoj jis visuomet būdavo oratorius, o mudu su Būga jo audiencija. <...>. Tuomet Augustinas išdėstė mum savo didelį sumanymą. Jis palietė mus – visus tris. Jis palietė Lietuvą ir ką mes trys turime Lietuvai reikšti. Prie šitos nedraugingos cerkvės mes trys turime užmegzti amžiną triumviratą. Taip sakė Voldemaras. Mes turime iškilmingai pasižadėti, kad visą savo gyvenimą dirbsime Lietuvos naudai kiekvienas savo šakoj. Taip kalbėjo Augustinas. Negana to. Kiekvienas savo šakoj turime atsiekti perfekcijos“ (Jurgelionis 1935; 3).

Tam tikra jaunatviška euforija ir apsikabinimais pasibaigusiam triumvirato projektavime A. Voldemaras pasižadėjęs pasišvęsti istorijos tyrinėjimui ir tapti *geriausiu Lietuvos istoriku*, K. Būga – tapti *geriausiu Lietuvos kalbininku*, o K. Jurgelionis – būti *Lietuvos Puškinu arba Turgenevu*, pasišvęsti lietuvių literatūros iškilimui į reikiamą lygį. Šis siužetas pastaruoju metu buvo sureikšmintas išsamiam ir intriguojančiame straipsnyje apie A. Voldemaro mokslus, studijas ir akademinę karjerą Peterburge ir Permėje 1900–1917 metais (Rudis 2010). Vienas iš minimo straipsnio skyrelių buvo pavadintas *Sulaužyta priesaika* (Rudis 2010; 49–55). Iš jo galima suprasti, jog straipsnio autorius, vertindamas A. Voldemaro akademinę veiklą, su tam tikromis išlygomis pritaria atsiminimų autoriaus K. Jurgelionio požiūriui: *Vienas to triumvirato narių vietoj istoriją tyrinėti užsimanė daryti istoriją (išskirta – K. J.). Netapo geriausiu Lietuvos istoriku ir buvo labai vienpusišku ir nevykusiu jos politiku*. Tai rūstus įvertinimas, tačiau, pasak Gedimino Rudžio, ginčytis galima nebent dėl visiško A. Voldemaro politinės veiklos sunieki-

nimo: *Negalima sakyti, jog nieko nenuveikė ir kaip istorikas, tačiau didžiu mokslininku netapo. O galėjo*. (Rudis 2010; 49–50).

Kad ir kaip būtų, panašu, jog pastarajame vertinime ir bandyme susumuoti kai kuriuos A. Voldemaro darbus buvimas vienokio ar kitokio lygio Lietuvos istoriku buvo pernelyg glaudžiai susietas išskirtinai su Lietuvos istorijos tyrinėjimais (Rudis 2010; 50–55), kas, reikia pasakyti, iš esmės nebuvo pagrindinė A. Voldemaro specialybė. Reikia pažymėti, kad pagal A. Voldemaro intelektualinę formaciją, kurioje derėjo, pirmiausia, klasikinio filologo ir istoriko *visuotinio* dėmenys, jo kūrybos įvertinimas reikalautų kompleksiškesnio požiūrio, juo labiau, kad dalis svarbiausių A. Voldemaro darbų yra būtent ne iš Lietuvos istorijos srities (Voldemaras 1909, 1922a, 1923c, 1925a, 1925b, 1925c, 1925d, 1939, 1997). Vienaip ar kitaip, A. Voldemaro kūrybos kaip visumos įvertinimas ir jo intelektualinė biografija reikalautų atskirų studijų. Nemaža dalis A. Voldemaro tekstų ir jo kūrybą atliepančių šaltinių iki šiol lieka sunkiai prieinami, ypač iš Peterburgo – Permės laikotarpio (1900–1917), kuomet A. Voldemaras studijavo ir dėstytojavo carinės Rusijos universitetuose. Nenuostabu, kaip pažymi A. Voldemaro biografijos tyrinėtojai, kad, esant tokioms aplinkybėms, net akademinuose tekstuose gausu klaidų elementariuose biografijos faktuose, pasitaiko nekorektiškų interpretacijų ir pan. (Rudis 2010; 9, 48). Šaltojo karo metais išleistus, dėl suprantamų aplinkybių nepakankamai akademiškai parengtus A. Voldemaro raštus (Voldemaras 1976, 1983) šiuolaikinėje Lietuvoje papildė trys su A. Voldemaro intelektualine biografija susijusios knygos, kuriose publikuotas

vienas stambesnis A. Voldemaro darbas (Voldemaras 1997), G. Rudžio parengti atsiminimai ir korespondencija (Voldemaras 1992, 2010). Šie šaltiniai išplečia A. Voldemaro intelektualinės biografijos vaizdą, gali tapti reikšmingu naujų interpretacijų pagrindu.

Šiame straipsnyje tik labai netiesiogiai bus aptariamas klausimas: kokio lygio Lietuvos istoriku A. Voldemaras tapo? Žymiai svarbiau pasitelkti vienus ar kitus A. Voldemaro intelektualinės biografijos momentus, leidžiančius aptikti tam tikras A. Voldemaro veiklos ir darbų tarpdalykines užmačias ar potekstes. Pripažindami paradigmą istoriografijos kaitos traktuotę (Kuhn 2003, Rüsen 1983, 1993, 2007), nerisime vienos vertikalės, vieno mato išmatuoti įvairių istoriografinių mokyklų ar krypčių istorikų lygiui, o todėl ir klausimas dėl *geriausio Lietuvos istoriko* – vargiai išsprendžiamas. Tai nereikia, kad A. Voldemaro pažiūros buvo (ar dabar atrodytų) nė su kuo nepalyginamos. Atvirksčiai, jeigu žvelgtume į, pavyzdžiui, istorijos ar, bendriau, humanitarinių ir socialinių mokslų teorinio pagrindimo klausimus, XX a. pradžios Vakarų Europoje ir ikirevoliucinėje Rusijoje išgyvenusius gana dinamišką vystymosi trajektoriją, A. Voldemaro pažiūros šioje srityje gali pasirodyti kaip tik atliepančios tuometinius

tarptautinius ieškojimus. Būtent šis sąryšis gali suteikti šiam straipsniui aktualumo perspektyvą.

Istorijos teorija, istorika, arba istorijos ir filosofijos jungtys

1925–1927 m. Lietuvos universiteto paskaitų tvarkaraščiuose tarp Humanitarinių mokslų fakulteto (toliau – HMF) studentams dėstytų kursų figūruoja A. Voldemaro *Istoriškojo žinojimo teorija ir metodologija, Istorijos mokslo teorija ir metodologija*¹. Nėra visiškai aišku, kuomet po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo A. Voldemaras galutinai pasitraukė iš universiteto. Jau IV deš. Vytauto Didžiojo universiteto (toliau – VDU) Kanceliarijos viršininko surašytame A. Voldemaro tarnybos lape nurodoma, kad nuo 1926 m. gruodžio 17 d. A. Voldemaro tarnyba universitete laikoma antraile, o nuo 1928 m. kovo mėn. HMF dekanu raštu A. Voldemaras *laikomas pasilivusavusiu iš tarnybos*². Paminėtina, kad A. Voldemaro 1932–1934 m. bandymai sugrįžti profesoriauti į VDU buvo nesėkmingi (Selenis 2008; 91). Vienaip ar kitaip, aišku, kad, pavyzdžiui, trečiaisiais Lietuvos universiteto gyvavimo metais, 1925 m. rudens semestre, profesorius A. Voldemaras HMF studentams skaitė *Graikų valstybės teisės bei Istorinio žinojimo teorijos ir metodologijos* kursą³

¹ Lietuvos universitetas. 1925 m. rudens semestro paskaitų apžvalga. Kaunas, 1925: 14; Lietuvos Universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto rudens semestro paskaitos. Kaunas, 1927: 5.

² Augustino Voldemaro asmens byla, Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 631/3/831: 30–32.

³ Apie tai, kad pastarojo kurso medžiaga potencialiai galėtų kažkur egzistuoti, buvo galima spręsti iš 1937 m. HMF studentų spausdinimo komisijos rašto HMF dekanui, kuriame prašoma išleisti 1925 m. rudens semestre ir 1926 m. pavasario semestre prof. A. Voldemaro skaitytą *Istoriškojo žinojimo teorijos ir metodologijos* kursą. Kreipimasis buvo motyvuotas tuo, kad *šis kursas yra nepaprastai įdomus ir privalomas kiekvienam studentui istorikui, o literatūros šiam kursui svetimomis*

(Voldemaras 1925b, 1925c). Pastarojo kurso aprašyme 1925 m. rudens semestro paskaitų apžvalgoje A. Voldemaras kaip parankinę literatūrą studentams nurodė šešių autorių darbus trimis kalbomis⁴. Tais pačiais 1925 m. *Humanitarinių mokslų fakulteto Raštų* I-oje knygoje, kurios redaktorius buvo A. Voldemaras, buvo išspausdinta studija *Universitetas ir mokslas* (Voldemaras 1925a). Šiame darbe A. Voldemaras, ieškodamas atsakymo į klausimą, *kas yra mokslas*, daro plačius ekskursus į įvairias Vakarų intelektualines tradicijas, pradedant senovės graikais ir baigiant savo gyvenamojo laiko svarbesniais autoriais. Čia taip pat aptariami A. Comte'o, H. Spencerio, W. Dilthey'aus, W. Wundto, W. Windelbando, H. Rickerto, B. Croce's, A. S. Lappo-Danilevskio ir kitų teoretikų minties kontekstai. Žvelgiant į minimos studijos trečią skyrių (Voldemaras 1925a; 154–179), skirtą *istoriškųjų mokslų teorinio pagrindimo paieškai*, galima fiksuoti, jog šiame 1925 m. paskelbtame darbe pirmą kartą Lietuvoje sumuojami,

apžvelgiami ir interpretuojami tam tikri Vakarų istorikos raidos kontekstai, apie kuriuos tik daugiau nei po septyniasdešimt metų (1996) specialų darbą Lietuvoje išleido Zenonas Norkus (Norkus 1996a). Šis sąryšis gali tapti akstinu kiek plačiau žvilgtelti į A. Voldemaro intelektualinės biografijos kontekstą.

XIX a. pab. – XX a. pr. istorikos raida nužymėta daugybe paieškų ir žygių istorijos mokslo teorijos ir metodologijos srityje; tai atsispindi ir A. Voldemaro raštuose bei teoriniuose ieškojimuose. Bendrus būdingus procesus geriausiai iliustruoja dinamiška kritinės istorijos filosofijos sklaidos trajektorija (Norkus 1996a; 79–130). Evoliucionavo ir A. Voldemaro istorijos teorijos ir metodologijos supratimas. Jo recenziją Jono Mačiulio-Maironio *Lietuvos istorijai* (Voldemaras 1906) ir veikalė *Lietuva ir jos problemos* pristatomus H. Bergsono, H. Rickerto, H. Berro, J. A. de Gobineau, P. Vidal de La Blanche'o⁵ ir kitų autorių teorinės minties kontekstus (Voldemaras 1933; 27–35) skiria beveik trisdešimt metų.

---

kalbomis beveik nėra. Buvo prašoma išleisti maždaug 300 puslapių veikalą 200 egz. tiražu ir priduriama, kad jei HMF šiam kursui išleisti asignuotų 1200 Lt, tai antrą dalį sumokėtų studentai: vienas paskaitų egzempliorius kainuotų 12 Lt, o norinčių įsigyti *šiemis mokslo metams yra 100 studentų* (LCVA, f. 631/13/50: 14). Nei 1937 m., nei vėliau šis kursas nebuvo išleistas, o tai, kad jo rankraščių reikia ieškoti Vidaus reikalų ministerijos Valstybės saugumo departamento fonde (LCVA f. 378), man nurodė kolega, istoriografijos tyrinėtojas Valdas Selenis, kuriam noriu čia padėkoti.

⁴ Autoriai ir jų darbai buvo išvardinti tokia seka: A. С. Лаппо-Данилевский, Методология Истории. Вып. I–II; E. Bernheim, Lehrbuch der historischen Methode; H. Rickert, Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung; E. Rothacker, Einleitung in die Geisteswissenschaften; W. Wundt, Logik, B. III; Chr. Sigwart, Logik, B. II; B. Croce, Teoria e storia della storiografia (Lietuvos universitetas, 2-ojo rudens semestro paskaitų apžvalga, Kaunas, 1925: 14).

⁵ Marcas Blochas yra teigęs, kad É. Durkheimas (jo svarstymus A. Voldemaras buvo įtraukęs į savo atliktą mokslo prigimties analizę (Voldemaras 1925a; 214–217)) ir P. Vidal de La Blanche paliko nepalyginamai didesnę pėdsaką XX a. pradžios istorijos moksle, nors ir nebuvo specialistai bei diplomuoti istorikai (pirmasis buvo sociologas ir filosofas, antrasis – geografas), nei daugelis profesionalių istorikų (Блок, М. 1986; 120).

Paskutiniame platesniame darbe buvo plačiai apžvelgta istorinio Kristaus istoriografinio tyrimo tradicija ir konceptualinis pagrindas (Voldemaras 1994; 2–25). Todėl gana nuoseklu, kad integruoto, sintetinio žinojimo paieškoms atviras ir vienas pirmųjų bandantis įveikti istorikų *filosofinį nekaltumą*, disciplinarinį uždaramą ir tiesmuką empirizmą, Lietuvos istoriografijoje pasirodo būtent A. Voldemaras. Atkreiptinas dėmesys, kad neretai A. Voldemarą nurašius kaip *prastą politiką* beveik neliaka kokių realių šansų klausti dėl jo *perfekcijos* kitose srityse. Tai, manytina, vis dar akivaizdus tarpukariu subrandinto, IV deš. išsiskleidusio diskurso apie A. Voldemarą (kai šis jau nebebuvo aktyvioje politikoje) paveldas⁶.

Aišku, kad paaiškinimo ankstyviems istoriografijos konceptualizavimo bandymams pirmiausia galima ieškoti vadinamojoje *stiprijoje ikirevoliucinės Rusijos istorikos* tradicijoje (Norkus 1996a; 79, Norkus 1996b; 369–388), kurioje galėtume aptikti ne vieną Lietuvos istoriografijos ir istorikos raidą paaiškinanti, o, matyt,

ir esamus aiškinimus koreguojantį aspektą. Charakteringa, kad bene ryškiausi prieškarinio Kauno teoriškai orientuotos istoriografijos atstovai A. Voldemaras ir L. Karsavinas XX a. pradžioje savo studijas bei akademinę karjerą buvo pradėję Peterburge prieš Pirmąjį pasaulinį karą⁷.

Ankstyvą A. Voldemaro susidomėjimą istorijos teorijos ir metodologijos klausimais liudija dar šiandien mūsų bibliotekose esančios jo autografais pažymėtos tam tikros knygos. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomi A. Voldemaro autografuoti E. Bernheimo, Ch. Seignobos'o, A. S. Lappo-Danilevskio istorikai, istorijos metodologijai skirti darbai⁸. Ne atsitiktinis šiame kontekste atrodo ne tik aukšto įvertinimo sulaukęs A. Voldemaro istoriografinių recenzijų ir recenzinių straipsnių pasirodymas⁹, tačiau ir jo dalyvavimas 1923 m. Briuselyje vykusio *Tarptautinio istorijos mokslų kongreso*¹⁰ istorijos metodų ir pagalbinių istorijos mokslų sekcijos darbe ir diskusijose. Šioje sekcijoje pranešimą tuomet skaitė Analų istoriografinės mokyklos priešistorėje gerai ži-

⁶ Plačiau apie tai: (Rudis 2010; 7–9).

⁷ Dėmesio vertą pastabą šiuo požiūriu yra palikęs vienas iš tarpukario jaunųjų istorikų Vincas Trumpa: *Atsimenu, kad profesorius Leonas Karsavinas su didele pagarba kalbėjo apie Voldemarą kaip akademiką. Esą net jam, tikram rusui, buvę nelengvą konkuruoti akademinėje karjeroje su prof. Voldemaru dar senajame Petrapilio universitete, nors Karsavinas buvo vieneriais metais vyresnis už Voldemarą. Galbūt, didžiausias 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo nuostolis, kad dėl jo nutrūko prof. Voldemaro akademinė karjera. O Kauno universitetas, kol jis ten dirbo, turėjo tikrai neeilinį profesorių ir mokslininkų. Žinia, Voldemaro kaip politiko, vaidmuo nebuvo labai sėkmingas*, (Trumpa 1977; 9)

⁸ Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (toliau – LMAVB) saugomi šie A. Voldemaro autografuoti darbai: E. Bernheim (1905). *Einleitung in die Geschichtswissenschaft*. Leipzig (LMAVB sign.: 212628); Ch. Seignobos (1909) *La Méthode Historique appliquée aux sciences sociales*. Paris (LMAVB sign.: 536542); A. C. Лаппо–Данилевский (1913) *Методология истории*, ч. 2, Санкт–Петербург, (LMAVB sign.: 75210).

⁹ Kompetentingų ir žinomų autorių įvertinimus: (Jakštas 1978; 141–156), (Trumpa 1977), (Girnius 1978; 282–284).

¹⁰ A. Voldemaro, V-ojo tarptautinio istorikų kongreso, vykusio Briuselyje 1923 m. balandžio mėn., dalyvio, nario bilietas, LMAVB RS, f. 172/19: 5.

nomas prancūzų filosofas ir istorijos teoretikas Henri Berr'as (1863–1954), sintetinio požiūrio į istoriją šalininkas ir istorijos *sumokslinimo* propaguotojas (*Compte rendu...*, 1923; 403–409)¹¹.

Nors ir įžvelgdamas tuometiniame kongreso darbe, kartu tuometinėje istorijos mokslo būklėje tam tikro neplaningumo ir chaoso, H. Berras džiaugėsi, kad kongreso organizacinis komitetas ėmėsi ne tik iniciatyvos sukurti *istorijos metodų ir pagalbinių istorijos mokslų* sekciją (XI sekcija iš XIII), bet ir sukūrė specialių institucinį darinį, skirtą istorijos metodui, o tai, pasak H. Berro, reikia vertinti kaip neabejotiną pasiekimą. Nepaisant to, kad nei pranešimų, nei dalyvių skaičiumi minimo istorijos metodui skirto organizacinio padalinio darbas nebuvo gausus, H. Berro vertinimu, svarbu, kad jis išvis egzistavo, nes tai neblogo oficiali pradžia, galvojant apie su istorijos metodologija susijusių klausimų ir problemų ateitį. Vis dėlto, H. Berro pastebėjimu, jis asmeniškai turėjo galimybę atkreipti dėmesį į tai, kad subsekcijos pavadinimas buvo nepilnas – pavadinime reikėjo pasitelkti *istorijos teorijos* kategoriją, kaip nurodančią į daugelį istorijos metodologijos klausimų ir problemų (nepasitenkinti vien *istorijos metodo* sąvoka) (Berr 1923; 8–10).

Pagaliau, savo atsiliepime apie 1923 m. kongresą Briuselyje H. Berras neslėpė pasitenkinimo tuo, kad tarp kongreso dalyvių istorikų jis rado bendraminčių, kurie buvo puikiai susipažinę su

istorijos kaip mokslo koncepcija, kurią propagavo jo paties nuo 1900 m. leidžiamas žurnalas *Revue de synthèse historique*¹² ir kitos jam artimos publikacijos, ir kurie vieningai pasisakė už metodo, teorijos ir istorinės sintezės klausimų aktualizuotiną, teisėtą vietą istorijos moksle. Siūlyta sukurti pastovią komisiją, kuri palengvintų tarptautinį bendradarbiavimą istorijos teorijos, metodų ir istorinės sintezės problematikos srityse. Tikėtina, kad H. Berras savo atsiliepime nurodė ir vieną kitą iš minėtų bendraminčių. Pavyzdžiui, diskusijos (po savo pranešimo *Sintezė istorijoje*) dalyvių eilę H. Berras nurodė tokia tvarka: *p-nai Voldemaras (Kaunas), Haleckis (Varšuva–Ženeva), Eck (Peterburgas–Gentas), Gronskis (Peterburgas–Paryžius), Berras (Paryžius)* (Berr 1923; 12). Vienaip ar kitaip, būtų, matyt, naivu galvoti, kad A. Voldemaras, tik prieš metus įsikūrusio *Lietuvos universiteto* profesorius, vien tik lengvu mostu ar gerai žinomos savo arogancijos dėka pateko į šį specifinį, istorijos teorija ir metodologija susidomėjusį, Europos istorikų forumą. Todėl verta kiek sugrįžti į A. Voldemaro studijų metus Peterburge.

Studijos Peterburge: tarp klasikinės filologijos, antikos istorijos ir istorijos teorijos

Pagal savo universitetinį išsilavinimą A. Voldemaras nebuvo tipiškas istorikas. Nors savo studijų metais (1905–1911 m.) Peterburgo

¹¹ Žinomas Belgijos istorikas Henri Pirenne'as (1862–1935) šiame pirmajame kongrese po Pirmojo pasaulinio karo, kuriame dėl politinių aplinkybių nedalyvavo Vokietijos istorikai, skaitė pranešimą apie komparatyvistikos galimybes istorijoje (*De la méthode comparative en histoire*, *Compte rendu...*, 1923; 29). Plačiau apie A. Voldemaro dalyvavimą šiame kongrese: (Ragauskas 1993; 180–181).

¹² Nuo 1931 m. iki šiol eina kitu pavadinimu – *Revue de synthèse*. Prieiga: <<http://www.revue-de-synthese.eu/>>.

universiteto Istorijos-filologijos fakultete jis paraleliai lankė klasikinės filologijos ir istorijos skyrius, 1911 m. baigęs Filologijos skyrių jis *buvo paliktas prie klasiškosios filologijos katedros ruoštis į profesorius* (Voldemaras 1922b: 152–154). Būtent šis filologinis išsimokslinimas, pasak Juozo Jakšto, *nemažai svėrė* A. Voldemarui istorikui: *iš jo galėjo išeiti žymus Romos istorikas, prilygsta mokytojui Rostovceviui, ar prašmatnus Lietuvos istorikas, jei būtų sekęs savo jaunystės pašaukimu* (Jakštas 1966). A. Voldemaras mėgo apeliuoti į savo mokytojus, į tam tikros mokslinės tradicijos ir mokyklos tęstinumą. Jis ne kartą pabrėžė (Voldemaras 1922b; 153, 1933; 9, 1997; 18) išėjęs žymių mokslininkų Michailo Rostovcevo¹³ ir Tadeušo Zielinskio¹⁴ mokyklą¹⁵. Dar daugiau, galima sutikti su G. Rudžio požiūriu, kad A. Voldemaras nepaprastai didžiavosi turėjęs laimės mokytis pas šiuos profesorius: *juos laikė pačiais didžiausiais savo mokytojais* (Rudis 2010; 28). Tai buvusi tokia mokykla, kurioje, pasak A. Voldemaro, mokytojai nuosekliai ruošė *eiti visuomet link sintezės, tačiau per kruopštų*

smulkmenų tyrinėjimo labirintą (Voldemaras 1933; 9).

A. Voldemaro recenzijos, straipsniai ir atskiri platesni darbai iš tiesų nestokoja sintetinės orientacijos, bendresnio požiūrio, o kartais ir netradicinio priėjimo. Netgi Lietuvos istorijos tyrinėjimų srityje tą charakteristiką, beje, iš vieno konkretaus atvejo, jau iševijoje, fiksavo Zenonas Ivinskis: „<...> *Plati ir perdėm kritiška [Voldemaro] recenzija Alekno „Lietuvos istorijos“ vadovėliui, rodė jau tada jo savą sintetišką žvilgsnį į visą Lietuvos istoriją* (Ivinskis 1978; 58)¹⁶. Kad ir kaip painiu ir nevienareikšmiška būtų nustatyti minimos sintetinės orientacijos kilmę, galima sakyti, kad vien iš šiandien rodomo akademinio dėmesio M. Rostovcevo¹⁷ ir T. Zielinskio¹⁸ veiklai ir darbams, būtų galima daryti prielaidą, jog A. Voldemaras pamatuotai turėjo kuo didžiuotis. Kita vertus, tai akivaizdžiai nebuvo tik vienpusiška A. Voldemaro savireklama. Abu profesoriai pripažino A. Voldemarą savo mokiniu (Wes 1990)¹⁹, 1921 m. planuojant projektuojamo *Lietuvos universiteto* HMF

¹³ Michailas Rostovcevas (1870–1952) – Peterburgo universiteto senovės istorijos ir klasikinės filologijos profesorius (Михаил Иванович Ростовцев), nuo 1920 m. dirbo Viskonsino, o nuo 1925 m. – Jeilio universitetuose (Michael Rostovtzeff). Antikos istorikas ir archeologas, klasikinis filologas, senovės Romos ekonominės ir socialinės istorijos tyrinėtojas.

¹⁴ Tadeusz Zielinskis (1859–1944) – Peterburgo universiteto klasikinės filologijos ir senovės istorijos profesorius, 1906–1908 m. Istorijos-filologijos fakulteto dekanas (Фаддей Францевич Зелинский), nuo 1920 m. Varšuvos universiteto klasikinės filologijos profesorius (Tadeusz Stefan Zielinski). Filologas–klasikas, kultūros istorikas, senovės graikų kultūros ir religijos tyrinėtojas, vertėjas.

¹⁵ Jau beveik prieš pusšimtį metų iševijoje Antanas P. Ramūnas formulavo taip: *Voldemaro asmenyje būtume galėję turėti ir T. Zielinskį, ir M. I. Rostovceva – abu sudėjus kartu* (Ramūnas, 1967; 208).

¹⁶ Šia minima recenzija buvo paskelbta 1921 m., (Voldemaras 1921a).

¹⁷ Wes 1990; Бонгард-Левин 1997; Бонгард-Левин / Литвиненко 2003; Andreau / Berelowitch 2009.

¹⁸ Фролов 2006: 312–318; Zaborowski 2009: 207–222.

¹⁹ Taip pat žr. Пять писем Ф. Ф. Зелинского к Вяч. Иванову (подготовка текста и примечания Е. А. Тахо-Годи), Prieiga: <<http://losevaf.narod.ru/zelinsepistolae.htm>>.

profesorių sudėtį A. Voldemaras inicijavo pakirtos komisijos prašymą Švietimo ministerijai pakviesti į universitetą profesoriauti prof. T. Zielinskį *dėl jo pasaulinio pasižymėjimo neribotam laikui*²⁰, išliko M. Rostovcevo ir T. Zielinskio laišakai A. Voldemarui, taigi su minimais profesoriais buvo palaikomi ryšiai jau gyvenant ir dirbant Lietuvoje²¹. Be to, jau po daugelio metų didžiausiu rusų ir amerikiečių XX a. antikos tyrinėtoju pavadintas prof. M. Rostovcevas (Фролов 2006; 392), dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo rašęs recenziją A. Voldemaro aukso medaliu Peterburgo universitete įvertintam darbui apie Adriano agrarinę reformą (Voldemaras 1922b; 153), o A. Voldemaras, 1911 m. rašytoje recenzijoje apie M. Rostovcevo 1910 m. Vokietijoje vokiečių kalba išleistą darbą Romos kolonato tema, buvo tą darbą charakterizavęs kaip problemos iškėlimą pasaulinėje istoriografijoje *visu ūgiu* (Летяев, 2002; 145).

Po savo universitetinių studijų Kijevo ir Peterburgo universitetuose būsimasis profesorius ir Amerikos istorijos asociacijos prezidentas (1935)²² M. Rostovcevas savo užsieninės sta-

žuotės metais (1895–1898) ne tik lankė įvairius antikinius paminklus ir dirbo Romos, Vienos, Paryžiaus, Londono mokslinėse institucijose ir bibliotekose, tačiau užmezgė daug naudingų pažinčių su Vakarų Europoje tuo metu žinomais antikinio pasaulio tyrinėtojais. Tarp jų buvo ir Teodoro Mommseno (Theodor Mommsen 1817–1903) mokinys, senovės istorikas, vienas iš graikų-romėnų papirologijos pagrindėjų, Ulrichas Wilkenas (1862–1944). Būtent jo įsteigto leidinio, 1901 m. pasirodžiusio pirmojo papirologijos disciplinai skirto žurnalo (*Archiv für Papyrussforschung und verwandte Gebiete*) serijoje ir buvo išspausdinta minėta 1910 m. prof. M. Rostovcevo studija apie Romos kolonata. Tai buvo pats stambiausias prof. M. Rostovcevo darbas, kuris buvo išspausdintas užsienio leidyklose iki revoliucijos ir emigracijos (Фролов 2006; 395–403). Šio darbo pratarmėje ir įvadinėje dalyje prof. M. Rostovcevas apeliuoja į Romos kolonato tyrinėjimo istoriją, naujausias mokslines antikos pažinimo tendencijas, į Maxo Weberio antikos agrarinės istorijos pažinimo idėjas²³, taip pat dėkoja, be kitų, ir *savo moki-*

²⁰ Komisijos narių (prof. A. Voldemaro, E. Volterio, K. Būgos, V. Krėvės-Mickevičiaus ir A. Janulaičio) 1921 m. rugpjūčio 24 d. posėdžio protokole taip pat buvo nurodoma, jog, prof. T. Zielinskiui sutikus atvykti į Lietuvą, būtina įpareigoti Švietimo ministeriją padėti išgabenti iš Rusijos jo knygyną, (Aukštųjų kursų komisijų posėdžių protokolai, LCVA, f. 391/4/765: 41). Už nuorodą į šį šaltinį noriu padėkoti istorikui Robertui Šimkui.

²¹ M. I. Rostovcevo, Peterburgo ir Jeilio universitetų profesoriaus laišakai (1911, 1929) A. Voldemarui, LMAVB RS, f.172/220: 1–3, 5; T. Zielinskio, Varšuvos universiteto profesoriaus 1928 m. gruodžio 15 d. lotynų kalba rašytas laiškas A. Voldemarui, LMAVB RS, f. 172/272: 1–2.

²² American Historical Association (AHA). Prieiga: <http://www.historians.org/info/AHA_History/mirostovtzeff.htm>.

²³ Tarp daugelio prof. M. Rostovcevo korespondentų buvo ir žymusis vokiečių sociologas, ankstyvuosius savo darbus skyręs ūkinei antikos istorijai, Maxas Weberis (1864–1920) (Нечухрин 2003; 342). Be antikos istorikų, archeologų, su kuriais palaikė ryšius ir susirašinėjo prof. M. Rostovcevas (Eduard Meyer (1855–1930), Theodor Wiegand (1864–1936), Johannes Hasebroek (1893–1957), Christian Hülsen (1858–1935), Ulrich Wilcken (1862–1944), Friedrich Münzer (1868–

niui, filologijos studentui Augustinui Voldemarui (A. Woldemar), sudariusiam studijos terminų ir vardų rodyklės. Atkreiptinas dėmesys, kad dalykinės rodyklės graikų, lotynų ir vokiečių kalbomis, autorių ir papirusų rodyklės, žinoma, reikalavo nemažos studento kompetencijos (Rostowzew 1910; V–VIII)²⁴. Į šį momentą, savitai nusakanti A. Voldemaro akademinės veiklos pradžią, Lietuvos istoriografijos tyrimuose kol kas nebuvo atkreiptas dėmesys. Kita vertus, iš to, kas pasakyta, galima daryti prielaidą, jog A. Voldemaro ir prof. M. Rostovcevo ryšiai buvo intensyvesni, t. y., ne atsitiktiniai ar fragmentiški, tačiau tų prielaidų išsiaiškinimui, žinoma, reikėtų atskirų, įskaitant ir archyvinius, tyrimų.

Be pasiruošimo klasikinės filologijos srityje ir antikos istorijos studijų, A. Voldemaras, kaip matėme, anksti susidomėjo istorijos teorija ir metodologija. Pastebėtinas, šiuo požiūriu, dar vienas autoritetas iš studijų laikų Peterburge. Savo *Lietuvos universitetui* skirtoje autobiografijoje 1922 m. A. Voldemaras rašė:

„Dirbo bestudentaudamas daugiausia pas prof. Zielinskį, Miuncheno akademijos narį, ir prof. Rostovceva, kurs dabar profesorium yra Viskonsine, Amerikoje. Šiuodu pasaulio vardo mokslininku buvo artimesnieji mokytojai. Be

jų, reikia dar pažymėti akademiką Lappo-Danilevskį, kurs daug turėjo įtakos istorijos filosofijai ir metodologijai“ (Voldemaras 1922b; 153).

Todėl vienu reikšmingesnių šaltinių, aiškinantis istorijos mokslo teorinio-metodologinio diskurso klausimą, istorikos ištakas Lietuvoje, tampa Aleksandro Lappo-Danilevskio (1863–1919) istorijos metodologijos samprata. Žinomas Rusijos istorikas, vienas ryškiausių istorijos mokslo metodologijos kaip disciplinos pradininkų ir pagrindėjų Rusijoje, Peterburgo mokslų akademijos akademikas (1905), savo istorijos metodologiją universitetinio kurso pavidalu pradėjo dėstyti Peterburgo universitete nuo 1906 metų (Брачев 2001; 66). Būtent tuo metu Peterburgo universitete studijavo ir A. Voldemaras, ir Levas Karsavinas, kurie III deš. *Lietuvos universitete* pradėjo dėstyti studentams istorijos teorijos ir metodologijos kursus. Abu autoriai ne kartą buvo gana palankiai atsiliepę apie A. Lappo-Danilevskio istorijos metodologijai skirtus darbus. 1914 m. sausio 25 d. skaitydamas savo *įžengiamąją* paskaitą (*Dabarties uždavinys tyrinėti senovės Romos istoriografiją*) kaip Peterburgo universiteto privat-docentas²⁵, kurios pasiklausyti *buvo susirinkę nemaža studentų ir profesorių*

1942), Otto Crusius (1857–1918) Walter Otto (1878–1941), Fritz Heichelheim (1901–1968), Ernst Meyer (1898–1975) ir kt.), galima išskirti ir vieną ryškiausių vokiečių klasikinių filologų (Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, 1848–1931), kuris žinomas ir tuo, kad buvo rašęs kritikas F. Nietzsches knygai (Die Geburt der Tragödie, 1872). Būdamas įtakingas Berlyno mokslų akademijos veikėjas, būtent šis filologas tarpininkavo prof. M. Rostovceva išrenkant Berlyno mokslų akademijos nariu-korespondentu (Kreucher, 2005; 1–19, 230, Бонгард-Левин 1997; 50–83).

²⁴ Dalykinės rodyklės graikų, lotynų ir vokiečių kalbomis, autorių ir papirusų rodyklės: (Rostowzew 1910; 410–432).

²⁵ 1914 m. *Vairo* pirmajame numeryje buvo įdėta A. Voldemaro fotografija su prieraišu – „A. Voldemaras. Pirmutinis lietuvis privat-docentas Peterburgo universitete ir aukštuosiuose Bestužovo moterų kursuose, paskirtas filologų fakulteto skaityti lekcijoms iš senovės klasikinės literatūros, nuo pradžios 1914 metų“. Vairas 1: 21.

*kalbininkų*²⁶, A. Voldemaras, be kitų dalykų, samprotavo, kad, jo supratimu, geriausias veikalas istorijos metodologijai, istorijos teorijai studijuoti yra akademiko A. Lappo-Danilevskio *Istorijos metodologija*, išaugusi iš jo lekcijų Peterburgo universitete: *kas plačiau nori susipažinti su istorijos mokslo teorija, tesigriebia nurodyto veikalo* (Voldemaras 1914; 15)²⁷.

Akademiko A. Lappo-Danilevskio, vadinamo *rusiškuoju Bernheimu*²⁸ (Norkus 1996b; 378), teoriškai orientuotos mokyklos vieta ir įtaka Peterburgo universiteto ir Rusijos istoriografijos kontekste nebuvo žymi. Šiandieninių tyrinėtojų vertinimu, pagal savo charakterį akademiko A. Lappo-Danilevskio teorinės ambicijos ir užmojai atrodė šiek tiek svetimi bendrame tuometinio Peterburgo universiteto Istorijos-filologijos fakulteto orientacijų lauke (Ростовцев 2004). Charakteringa ir įdomia, su akademiko A. Lappo-Danilevskio istorijos metodologijos kurso dėstymu susijusia *smulkmėna*²⁹, gali pasirodyti tai, kad akademiko A. Lappo-Danilevskio, šiandieniniu vertinimu,

turiningų istorijos metodologijos kursų pradžioje daugelis studentų tiesiog nesuprasdavo (Брачев 2001; 68–69). Nepaisant to, Rusijos istoriografijoje gana plačiai įrodinėta akademiko A. Lappo-Danilevskio epistemologinių paaiškų XIX a. pab.–XX a. pr. istorijos mokslo kontekste vertė, istorijos pažinimo pagrindimas neokantizmo sąvokomis, analizuotos plačios ir detalios nomotetinės ir ideografinės prieigų prie istorijos mokslo charakteristikos (Синицын 1998; Румянцева 1998).

Šiame kontekste būtų prasminga trumpai sugretinti akademiko A. Lappo-Danilevskio, susijusio su A. Voldemaro ir L. Karsavino mokslinės veiklos pradžia, *Istorijos metodologiją* su kitais klasikiniais to meto veikalais. Jau užsiminėme apie E. Bernheimo istorijos metodologijos darbų populiarumą (žr. 27 nuor.). Išskirtinis dėmesys savo laiku buvo parodytas ir prancūziskajai istorijos metodo vadovėlio versijai – 1898 m. pasirodžiusiam Charles-Victor Langlois ir Charles Seignoboso darbui *Introduction aux études historiques*³⁰.

²⁶ Pirmoji priv. doc. A. Voldemaro lekcija (Vairas, 1914, nr. 3, p. 23); ši paskaita ar jos dalis buvo paskelbta 1914 m. *Vaire* (Voldemaras 1914; 13–16).

²⁷ Taip pat žr.: (Voldemaras 1925a; 176–177). L. Karsavinas savo *Istorijos teorijoje*, charakterizuodamas istorijos metodologijai skirtą literatūrą, apie A. Lappo-Danilevskio kūrybą atsiliepė kiek kritiškiau, tačiau taip pat teigė, kad kiekvienam, rimtai tyrinėjančiam istorijos teorijos klausimus, ji yra būtina (Karsavinas 1929; 57–58).

²⁸ Ernsto Bernheimo (1850–1942) *Lehrbuch der Historischen Methode und der Geschichtsphilosophie*, stambi istorijos metodologijos studijų knyga, pirmą kartą pasirodžiusi Leipcige 1889 metais, tapo istorijos metodo vadovėlių tradicijos prototipu. Vėliau vokiečių kalba šis darbas dar buvo išleistas 1894, 1903, 1908, 1960, 1970 metais. 1908 m. leidimo apimtis siekė 842 puslapius. Darbas buvo populiarus ne tik Vakaruose, į jį orientuotasi ir Lietuvoje istorijos profesionalizacijos ir nacionalinės istoriografijos tradicijos klostymosi laikotarpiu. E. Bernheimo studija ikūnijo istorijos moksle naudojamų mokslinių ir techninių istoriko darbo priemonių kodifikaciją.

²⁹ Tikėtina, ji gali būti aktuali keliant ir svarstant galimą A. Voldemaro ir L. Karsavino istorijos mokslo teorijos ir metodologijos kursų įtakos ir reikšmės LU / VDU studentams klausimą.

³⁰ Langlois ir Seignoboso 1898 metais pirmą kartą išleistas, *istorikų biblija* savo laiku vadintas isto-

Visi autoriai, kurių knygas nurodėme buvus A. Voldemaro bibliotekoje (žr. 8 nuor.), rado vienokį ar kitokį atgarsį ne tik Vakarų ir Rusijos istoriografijoje, tačiau ir tarpukario Lietuvos istorijos moksle bei istorikų metodologinėje savimonėje. Palyginus minimų istorijos metodologijos veikalų konceptualinį kryptingumą, ryškėja tam tikri skirtumai. Ch. V. Langlois ir Ch. Seignoboso istorijos metodo vadovėlyje dėmesys koncentruojamas į enciklopedinę istorijos metodo techninių operacijų deskripciją: euristika, analitinės operacijos (išorinė ir vidinė kritika) ir sintetinės operacijos (interpretacija ir dėstymas) (Langlois, Seignobos 1992 (1898), 1912³¹). Panašus savo struktūra, tik kiek išplėstas, buvo ir E. Bernheimo žymusis veikalas (Bernheim, 1908³²), didesnę dėmesį skiriantis istoriniam istorijos mokslo vystymosi matmeniui.

Tai ryškūs vėlyvojo istorizmo metodologinių potencialą įkūnijantys paminklai (Norkus 1996a; 74–78), į kuriuos, reikia pasakyti, orientavosi ir *mokslieškėjimo* keliu žengianti tarpukario Lietuvos istoriografija bei istorikai.

Kiek kitokį istorijos metodologijos supratimą ir komponavimą aptinkame minėtame akademiko A. Lappo-Danilevskio veikalė. Pirmiausia istorijos metodologija čia plačiai pagrindžiama kaip dviejų privalomų komponentų (istorijos pažinimo teorijos ir istorinių studijų metodų) integruotas derinys. Nuo pirmojo uždavinio sprendimo (t. y. nuo istorijos pažinimo teorijos perspektyvos pasirinkimo – nomotetinės arba ideografinės prieigos), priklauso istorijos studijų metodų konstravimas (Латпо-Данилевский 1910; 3–59; 1913). Šios bendrosios prielaidos atsispindi ir veikalo sąrauge³³. Taigi, ir istorijos mokslas, istoriografijos raida ir sklaida čia įgyja ne chronologinį (referatyvioji, pragmatinė, genetinė istorija) (Bernheim 1889; 12–29), o epistemologinį matmenį (nomotetinė ir ideografinė istorijos pažinimo teorijų perspektyvos).

A. Lappo-Danilevskio studento A. Voldemaro gilinimasis į istoriografijos loginius pagrindus laike išryškėjo jau minėtoje 1914 m. įžanginėje paskaitoje Peterburgo universitete. Joje buvo keliamas senovės istoriografijos istorijos reikalingumo klausimas. Čia A. Voldemaras

---

rijos metodo vadovėlis pasirodė ne kartą prancūzų kalba (1898, 1899, 1905, 1909, 1924, 1992), taip pat buvo išverstas į daugelį kitų kalbų ir ne kartą pasirodė jo pakartotiniai leidimai. Šis vadovėlis buvo išverstas į ir pasirodė: anglų (1898, 1903, 1904, 1906, 1908, 1909, 1912, 1925, 1926, 1932, 1966, 1979, 2009), rusų (1899, 2004), graikų (1902), ispanų (1907, 1913, 1965, 1972, 2003), lenkų (1912), kinų (1926, 1933, 1968), turkų (1937, 2010), japonų (1942, 1989), arabų (1963, 1970) ir kt. kalbomis. Ši suvestinė daryta remiantis dviem tinklalapiais. Prieigos: <<http://www.worldcat.org>> ir <<http://www.theeuropeanlibrary.org>>).

³¹ 1912 m. vadovėlio variante lenkų kalba buvo šios dalys – Euristika: p. 19–46, Analitiniai darbai: p. 67–230, Sintetiniai darbai: p. 231–352.

³² Jo turinio komponentai – Istorijos mokslo sąvoka ir esmė: p. 1–178, Metodologija: p. 179–251, Šaltiniotyra (euristika): p. 252–323, Kritika: p. 324–561, Supratimas / Interpretacija: p. 562–776, Išdėstymas: p. 777–798.

³³ Įvadas: p. 3–59, Istorijos pažinimo teorija nomotetiniu požiūriu: p. 68–177, Istorijos pažinimo teorija ideografiniu požiūriu: p. 178–292. (Латпо-Данилевский 1910). Antroji darbo dalis skirta istorinių studijų metodams arba istorijos metodologijai siaurąja prasme (Латпо-Данилевский 1913).

atkreipė dėmesį, kad E. Bernheimui skirtumas tarp pamokomosios ir aiškinamosios (genetinės) istoriografijos atsirado tik todėl, kad vokiečių autorius nurodė, kuriuo tikslu nori pažinti praeitį pamokomoji istorija, o apie aiškinamosios istorijos tikslą jis nekalba. Vietoje tikslo, pasak A. Voldemaro, nurodomas būdas, kuriuo istorijos mokslas privalo tirti praeitį. Tačiau: <...> *tikslas visų mokslų iš tikrųjų vienas – tarnauti žmonijos reikalams, kuriuos ji laiko svarbiais. Daugumos šis pasakymas gal neįtikins, nes įprastas diktas kalbėti apie mokslo objektyvumą. Mano temon neįeina aiškinimas, kas yra mokslas* (Voldemaras 1914; 15–16).

Neatsitiktinai vėliau šiam klausimui A. Voldemaras paskyrė savo studiją *Universitetas ir mokslas* (Voldemaras 1925a). Apibendrinamas savo įžanginę paskaitą, autorius pripažino, kad skirtumų tarp klasikinės senovės ir naujųjų laikų istorijos formų ir istorikų reikia ieškoti pirmiausia istorijos teorijoje ir metodologijoje, *kuri rūpinasi istorijos faktų konstrukcija*. Nurodęs, kad senovės istorikai *išrodinėjimo būdą* buvo pasiėmę iš teismo gyvenimo, kur kyla liudininko autoriteto problema ir veiksmingos pasirodo vien individualiai psichologinės veiksmų priežastys, ir pridamas prie senovės istorikų ir oratorių giminingumo temos (Voldemaras 1914), A. Voldemaras iš esmės užkabina tai, kas dabar vadinama retorine istorikos forma (Norkus 1996a; 11–18).

Studijos ir darbo pradžia Peterburge, žvelgiant į A. Voldemaro intelektualinę biografiją, buvo itin svarbus etapas. Nors ir nepakankamai gerai dokumentuotas, ir nedaug tyrinėtas, šis etapas galėjo sudėlioti tam tikrus intelektualinius prioritetus – paralelinį domėjimąsi kelio-

mis disciplinomis, pasiruošimą kompleksiskai tyrinėti antikinę tikrovę, atvirumą teoriniam samprotavimui ir sintetinę orientaciją. Retrospektyviai žvelgiant, būtent tokie prioritetai, įskaitant ir *integruoto žinojimo* siekinį ir akcentavimą, galėjo būti veiksmingas ankstyvosios A. Voldemaro biografijos paveldas.

Integruoto žinojimo prioritetas: narystė Tarptautiniame sintezės centre

Ilgainiui išryškėję integruoto žinojimo ir teorijos reabilitacijos siekiai A. Voldemaro intelektualinę biografiją padaro labiau integraliai ir paslankia, atliepiančią savo meto europinius procesus istoriografijoje. Istorijos ir *istorikų amžiumi* vadinamo XIX a. *filosofinį nekaltumą* istoriografijos teorijos, istorikos plotmėje labiausiai įkūnijo minėta XIX a. pab. atsiradusi istorinio metodo vadovėlių tradicija. Nuoseklesnę teorinę istorijos refleksiją čia pakeičia istorinių šaltinių kritikos metodologinė strategija. Ryškiausias analogas šiai tradicijai Lietuvoje buvo pagal vienalaikius vakarietiškus pavyzdžius (Feder 1924) parašyti Jono Totoraičio *Istorijos metodologijos užrašai* (Totoraitis 1929). Pastarasis darbas gerai įkūnijo Lietuvos istoriografijos *moksliskėjimo* kryptį, susitelkimą į siauras specialias istoriko darbo problemas bei technines operacijas, o kartu ir istorijos mokslo savarankiškumo paieškas. Tačiau tuo keliu einant, kaip žinoma, Europoje istorijos mokslas ėmė prarasti savo vidinį integralumą, platesnę ir aiškesnę perspektyvą, pats mokslas buvo suskaldytas į daugybę specializuotų disciplinų ir subdisciplinų, atskirų valstybių, regionų, epochų, laikotarpių, tematikų konkrečių duomenų serijas. Palengva, nors ir labai iš lėto buvo suabejota fundamentalia prielaida

apie teoriškai neutralų stebėjimų pamatą, kuris tik paskui interpretuojamas teoriškai (Pacigas 1995; 68). Vienas pirmųjų istorikų filosofinį asketizmą ir iš to išplaukiančias išvadas, o kartu ir galimą poziciją istorikų, susilaikančių visuose filosofiniuose klausimuose, atžvilgiu apibūdino F. Nietzsche:

„Niekas negali vienu metu būti ir didis istorikas, ir menininkas, ir bukalgalvis, tačiau tai nereiškia, kad galima niekinti tuos pristatančius medžiagą, ją kraunančius ir rūšiuojančius darbininkus vien dėl to, kad jie negali tapti didžiais istorikais. Didis mokslingumas ir didžiai lėkštas protas puikiai sutelpa po viena skrybėle“ (Nietzsche 1996 (1874); 78).³⁴

Būtent Vokietijoje Lamprechto ginčo (Lamprecht-Streit) baigtis Karlo Lamprechto (1856–1915) nenaudai užkonservavo istorizmo metodologiją iki pat XX a. 7 dešimtmečio (Norkus 1996a; 159). Prancūzijoje vienas pirmųjų *ataką* prieš tradicinę, senąją erudicinę istoriografiją, prieš išskirtinai empirinę metodologinę prieigą, prieš taip vadinamą *istorizuojančią istoriją* pradėjo jau minėtas Henri Berras³⁵. Jo veiklą charakterizuoja siekis *histoire traditionnelle* paversti *histoire scientifique*. Ilgainiui jis ėmėsi darbų, kuriuose bandoma pademonstruoti, kokios tradicinės istoriografijos istorinių darbų formos yra nepasiduodančios, svetimos, besipriešinančios bet kokiai sintezei iš principo (Berr 1921). Šių ilgalaikių darbų ir tikslų įgyvendinimo tribūna tapo jau minėtas H. Berro pastangomis pradėtas leisti žurnalas *Revue de Synthèse historique* (1900), o ši sumanymą ir iniciatyvą

Lietuvos istoriografijoje pirmiausia teigiamai įvertino L. Karsavinas (Karsavinas 1929; 68) ir A. Voldemaras (Voldemaras 1933; 28).

Šiame žurnale pirmojoje vietoje buvo istorijos teorijos, istorijos metodologijos (ne tik istorinių šaltinių kritikos problematika, dominavusi istorinio metodo vadovėlių tradicijoje), istorijos sociologizacijos ir istorinės sintezės klausimai³⁶. H. Berro darbų tęsėjai ir bendradarbiai Prancūzijoje buvo Analų mokyklos kūrėjai Markas Blochas (1886–1944) ir Lucienas Febvras (1878–1956), kurių pastangos, nukreiptos prieš viešpatuojančią senąją istoriografiją, jos orientacijas ir metodus, tapo viena iš sąlygų sukuriant Analų istoriografinės mokyklos pagrindus (Dosse 1994; 7–40). M. Blocho ir ypač L. Febvro kritikos smaigalyje atsидūrė istorikai, naiviai teigę, kad užtenka apsiriboti šaltinių kritika, atskiriant juose tiesą nuo melo tam, kad būtų nustatyti istoriniai faktai ir tiesa sušvistų praeities paveiklo visumoje (Февр 1991(1953); 65, Гуревич 1993; 36). Analų kūrėjai ėmėsi ryžtingos teorinės orientacijos, sintezės ir metodologijos, tarpdisciplininių klausimų ir idėjų. Kritikuodamas vieną iš istorinio metodo vadovėlių, L. Febvre'as apgailestavo, jog *hipotezės, tyrinėjimo plano, teorijos, – kad ir kiek ieškotume, – nerasime šiame vadovėlyje* (Февр 1991(1953); 69). Šiame kontekste, panašu, jau vien pastangas sugražinti teorijos matmenį į istorijos mokslą, matyt, galima pavadinti tam tikra teorinio ir filosofinio istorikų asketizmo įveikos galimybe.

³⁴ A. Voldemaro aliuizijas į F. Nietzsche šiuo klausimu žr. (Voldemaras 1934; 45).

³⁵ Vienas ankstyvųjų darbų, kuriame formuluojama savita istorijos sintezės samprata: (Berr 1911).

³⁶ Tokią minimo žurnalo charakteristiką pateikė žinomas vokiečių teologas, kultūros ir istorijos filosofas Ernstas Troeltsch (1865–1923) savo 1922 m. išleistame darbe: (Трельх 1994; 589, 661).

Žvelgiant kiek plačiau į A. Voldemaro veiklą ir vietą tiek Lietuvos istorijos moksle, tiek istorikos idėjų lauke, šiame Europos istoriografijos virsmų kontekste turime kelti ir toki klausimą: kokie A. Voldemaro intelektualinės biografijos momentai ar jo prioritetai yra svarbiausi, ieškant atsakymo į klausimą, kokiomis aplinkybėmis ir/ar dėl kokių socialinių, intelektualinių, politinių ryšių A. Voldemaras pateko į vienu iš *naujosios istorijos* (nouvelle histoire) tėvų vadinamo H. Berro³⁷ nuo 1925 m. organizuotą *Tarptautinį sintezės centrą* (Centre International de Synthèse), kuris tuometinėje Europoje tapo vienu ryškiausių tarpdisciplininių studijų centrų (Henri Berr et al., 1996; Gattinara 1998; Cole 2005.). Į tai, kad A. Voldemaras priklausė *Tarptautinio sintezės centro* Istorinės sintezės sekcijos narių grupei, taip įsiterpdamas tarp tokių ryškių prieškarinio istorikų, sociologų ir filosofų, kaip Henri Berras, Marcas Blochas, Lucienas Febvre'as, Marcelis Mauss'as (1872–1950), François Simiand'as (1873–1935), Ernestas Cassireris (1874–1945), Alfonsas Dopschas (1868–1953), Johanas Huizinga (1872–1945), Josefas Šusta (1874–1945) ar Oscaras Haleckis (1891–1973) ir kt. (Bulletin du centre..., 1926–1930), šiandieniniuose istoriografiniuose tyrimuose dėmesys dar nebuvo atkreiptas.

Istorinės sintezės sekcija (Section de Synthèse Historique du Centre international) buvo platesnio institucinio ir intelektualinio darinio *Tarptautinio sintezės centro* (Centre international de synthèse) padalinys. Šis centras išplėtojo savo

veiklą tuomet, kai 1924 m. H. Berro įsteigtą fondą (Fondation „Pour la science“) *visuomeniškai naudingai* ir aktualiui 1925 m. lapkričio 26 d. dekretu pripažino Prancūzijos valstybės taryba. Fondo tikslas buvo tarptautiniu mastu koordinuoti mokslinius tyrinėjimus, įveikiant pernelyg siaurų specializacijų sukeltus mokslinės komunikacijos nepatogumus. Nors *Tarptautinio sintezės centro* veikloje dalyvavo įvairių specialybių pasauliniu mastu žinomi mokslo atstovai (pradedant Albertu Einšteinu, Ernestu Rezerfordu ir kt.), buvo numatytos *Gamtos mokslų sintezės* ir *Bendrosios sintezės* sekcijos, tačiau ryškiausi veiklos rezultatai matėsi pirmoje – *Istorinės sintezės sekcijos* – veikloje (Berr 1925; 5–16). Tai buvo tam tikras istoriografijos atnaujinimo, istorijos, filosofijos ir sociologijos bendradarbiavimo, istorijos teorijos, mokslo istorijos ir istorinės sintezės (pačių istorinės sintezės sekcijos sumanytojų žvilgsniu, sekcija turėjo tapti savotiška *istorinės sintezės laboratorija*) forumas (Biard et al., 1997; Тарап 1970).

Vis dėlto, pažymėtina, jog nėra pakankamai duomenų, kad galėtume lengvai atsakyti į klausimą: kokių mastu į šį forumą ir jo veiklą galėjo būti įsitraukęs A. Voldemaras? Atsakymui į šį klausimą reikėtų specialaus tyrimo, tačiau, tikėtina, kad įsitraukimas buvo fragmentiškas, nes bent jau minimo centro veiklos pradžia sutampa su A. Voldemaro aktyvios veiklos politikoje laikotarpiu (1926–1929 m.). Vienaip ar kitaip, mums čia įdomus ir tam tikras idėjų paralelizmas.

³⁷ Pastebėtina, kad nuo 1920 m. H. Berro pastangomis organizuotoje enciklopedinio pobūdžio leidinių serijoje *L'Évolution de l'humanité* pasirodė M. Blocho *Feodalinė visuomenė* (La société féodale, 1939–1940) ir L. Febvre'o *Netikėjimo problema XVI a. Rablė religija* (Le Problème de l'incroyance au XVIe siècle. La religion de Rabelais, 1942).

1930 m. darydamas tam tikrus trisdešimties metų istoriografijos raidos, per tą laiką leisto žurnalo (*Revue de Synthèse historique*) bei veiklos istorinės sintezės srityje susumavimus, H. Berras leidosi į trumpą apžvalgą to, kas istorijos sintezės ir naujo istorijos supratimo vardan per tą laiką padaryta. Rezultatai ir išvados pasirodė gana optimistiškos. Istorijos sintezei ir istorijos teorijai neabejingos, vadinamosios *nouvelle histoire* apraiškas, H. Berras fiksavo Prancūzijoje, Italijoje ir JAV, Belgijoje ir Šveicarijoje (paminėjo Ispanijos, Anglijos, Norvegijos, Olandijos pavyzdžius, o Vokietijos įdirbį minimoje srityje matė kaip reikalingą atskiro ir ilgo straipsnio) (Berr 1930; 5–27). Tai, žinoma, gana aiškiai, dar vienu atžvilgiu, parodo tai, kad Analų istoriografinė mokykla neatsirado tuščioje vietoje. Pavyzdžiui, vienas iš šios mokyklos kūrėjų, Lucienas Febvre'as, žvelgdamas į pirmąją *Tarptautinio sintezės centro* 1929 m. gegužės mėn. organizuotą istorinės sintezės savaitę (nuo 1929 m., jos paprastai

vykdavo gegužės mėn.), gana džiugiai ir kiek patetiškai³⁸ galėjo konstatuoti, kad *Tarptautinio sintezės centro* direkcijoje, be 16–kos užsienio atstovų, yra 20 prancūzų atstovų, o *Istorinės sintezės sekcijoje* yra 23 užsienio mokslininkai, tikrieji sekcijos nariai, ir 29 Prancūzijos mokslininkai (Febvre 1930; 81–83). Tai, kad tarp L. Febvre'o nurodytų 23 užsienio mokslininkų buvo ir profesorius A. Voldemaras iš Kauno (pgl. Bulletin du centre..., 1929), vis dėlto, tikėtina, neturėtų išsprūsti iš istoriografinių ar Lietuvos intelektualinės istorijos tyrimų akiračių. Juo labiau, kad kai kurie *išoriniai* intelektualinės biografijos faktai, manytina, galėtų padėti susikurti tam tikrus pagrindus vienu ar kitų tekstų interpretacijoms.

Teorinio asketizmo įveikos prioritetas

Ką Lietuvos universiteto HMF studentams dėstė A. Voldemaras savo *Istoriškojo žinojimo teorijos ir metodologijos* kurse, skaitytame 1925–1926 metais?³⁹ Daug kas šiame kurse

³⁸ Plačiai sumanytas *Sintezės centras*, pasak L. Febvre'o, H. Berro ir *Tarptautinio sintezės centro* direkcijos prezidento [būsimo Prancūzijos prezidento] p. Paulio Doumero dėka patogiai įsikūrė *Colbert* ir *Richelieu* gatvių kampe, visai netoli Nacionalinės bibliotekos, užimdamas tai, kas liko iš buvusio senjojo Never viešbučio (Hôtel de Never) ir iš to salono, kuriame *markizė de Lembert* (Anne-Thérèse de Marguenat de Courcelles (1647–1733) paskutiniaisiais XVII a. ir pirmaisiais XVIII a. metais pasitikdavo *Enciklopedistų judėjimo* pirmtakus (Febvre 1930; 81).

³⁹ Glaustai ir gal dėl to truputi chaotiškai ši kursą yra mėginęs charakterizuoti Valdas Selenis. Kadangi tai buvo tik pirmasis ir gana bendro pobūdžio mėginimas nusakyti kai kurias to kurso idėjas, tai, žinoma, nevertėtų žvelgti į jį perdėm kritiškai. Tačiau simptomatiška, kad autorius, atpasakodamas kai kurias kurso idėjas, mėgina, pavyzdžiui, patikslinti A. Voldemaro teiginį: ne Pitagoras, o iš tikrųjų Protogoras, pasak V. Selenio, formulavęs gerai žinomą mintį (*Žmogus yra visų daiktų matas – esantiems, kad jie yra, o nesantiems, kad jų nėra*) (Selenis 2013; 74–77). Manytina, kad teisis gali būti Aivas Ragauskas, spėdamas, kad A. Voldemaras, skaitydamas savo kursą, paskaitų rankraščio išvis neturėjo (Ragauskas 2001; 66), o neseniai surasti paskaitų rankraščiai yra studentų, klausiusių ši kursą, daryti užrašai. Tikėtina, kad vėliau (1937 m.) buvo norima išleisti būtent šiuos studentų darytus užrašus (žr. 3 nuorodą). Vienaip ar kitaip, žinomi *Istoriškojo žinojimo teorijos ir metodologijos* paskaitų rankraščiai (Voldemaras 1925c) daryti ne A. Voldemaro

turi tiesioginį ar ne tokį tiesioginį ryšį su jau kiek anksčiau *Universitete ir moksle* (Voldemaras 1925a) aptarta problematika⁴⁰.

Kadangi šiame šaltinyje, pasiremiant Williamo Jameso (1842–1910), amerikiečių filosofo pragmatisto ir psichologo, tiesos samprata, ginama tezė, kad tiesą apibrėžti individualiai (kiek žmonių – tiek tiesų) būtų nepakankama, nes *vienas žmogus – tai metafiziškas prasimanymas*, ir konstatuojama visuomeninė tiesos ir jos paieškų prigimties samprata, galima numatyti svarstymo išeities tašką. Darant prielaidą, kad žmonija, susidedanti iš *kultūriškųjų tautų*, ne balsavimo keliu reiškia pritarimą tiesoms ir vertinimams, o socialinio darbo pasidalijimo keliu (*kultūriškosios tautos* turi tam tikras institucijas, kurių darbas ir tikslas yra ieškoti naujų mokslo tiesų ir *nešti jas visuomenei*) (Voldemaras 1925a; 201–203), šiame darbe subtiliai grindžiamas Lietuvos nacionalinės istoriografijos, lituanistinės humanistikos ir, bendriau, nacionalinio mokslo reikalingumo ir specifikos klausimas, mėginama jį teoriškai artikuliuoti. Galima spėti, kad minima studija yra vienas originaliausių tarpukario Lietuvos šaltinių šiuo požiūriu⁴¹.

Jau pirmąją *Istoriškojo žinojimo teorijos ir metodologijos* kurso paskaitą, skaitytą 1925 m. spalio 5 d., A. Voldemaras pradėjo nuo savo

studijoje *Universitetas ir mokslas* keltų klausimų: kas yra mokslas, kuo skiriasi moksliskas žinojimas nuo nemokslisko? Taip pat vienareikšmiškai atsiribojo nuo sampratos, kuriai iš esmės neatsispyrė istorinio tyrimo metodikos vadovėlių autoriai, kad jei istorija turi savo metodus, vadinasi, istorija yra mokslas. Tiksliau sakant, toks požiūris A. Voldemarui atrodė nepakankamas (Voldemaras, 1925c; 31–36). Tai kartu nubrėžia tam tikrą punktyrą A. Voldemaro kurso kaip vienos ar kitos šakos istorikos identifikacijai: jo kursas buvo filosofiskai orientuotos istorikos, arba vadinamosios kritinės istorijos filosofijos, pobūdžio. Kurso autorius paskaitų pradžioje aiškiai įvardijo savo filosofiskai orientuotų pastangų istorikos srityje ir šiame kurse pobūdį, taip pat bandė įveikti galimą klausytojų bet kokios filosofijos, kaip tamsių ir neaiškių dalykų, išankstinį baidymąsi:

„Šis kursas yra daugiau filosofiskas, negu istoriskas. Šis kursas padės mums suprasti, kas yra integruotas žinojimas, prie kurio eina kiekvienas žmogus. Mes galim būti darbštūs, turėti daug knygų, užrašytų žinių, bet kai tas visas žinias imsime svarstyti, tai pastebėsime, kad tarp jų nėra ryšio. Yra mėgėjų tokias žinias rinkti ir jį vadinti „eruditais“ – [tai] žmogus daug žinaš, bet nežinaš, kuriam tikslui jo žinios renkamos <...> Išmintingas tas, kurs nedaug žino, bet žino kas reikia – sako Anaksagoras. <...> Žmonija renka

ranka. Taigi, studentų darytuose užrašuose Protagorą galėjo *nesunkiai pakeisti* Pitagoras, tačiau tai, žinoma, neturėtų leisti įtarti, kad profesorius, kurio specializacija buvo antika, neskyrė matematiko ir filosofo Pitagoro nuo sofisto ir filosofo iš Abderos, (plg. žr. Voldemaras 1925a; 188–191).

⁴⁰ Interpretuojant *Universitetą ir mokslą* atkreiptinas dėmesys, kad šis šaltinis yra iš to laikotarpio, kuomet A. Voldemaras, kaip Lietuvos atstovas, dalyvavo tarptautiniuose istorijos mokslo (Belgija, 1923) ir sociologijos (Italija, 1924) kongresuose, pasisakė ten vykusiose diskusijose.

⁴¹ Pažymėtina, kad daugelis Lietuvos istorikų tarpukariu kėlė nacionalinės istoriografijos specifikos ir savarankiškumo klausimus, tačiau neretai tie svarstymai buvo gana vienpusiški, nukreipti tik į lenkų, rusų ar vokiečių istoriografijos tendencingumo demaskavimą, taigi, savo prigimtimi itin ideologizuoti. Vienus ryškiausių pavyzdžių šiuo požiūriu žr.: (Matusas 1935, 1936a, 1936b).

įvairias žineles, o vienas genijus tas žinias integruoja. Visapusiškas žinojimas, sujungtas vidaus ryšiu, bus tikras žinojimas. Reikia duoti paveikslas ir istoriškojo integruoto žinojimo <...>. Čia teks susipažinti su filosofišku galvojimimu. Daugumai filosofija atrodo neaiškus mokslas, kuris tik galvą sudrumsčia <...>. Iš tikrųjų, filosofija yra toks mokslas, kurį kiekvienas sveiko proto žmogus gali suprasti. Tik pradžioj filosofija nesuprantama, kol susipažįsti su jos terminais. Dugeliui filosofija atrodo toks tamsus daiktas, kuris sunku permatyti. Žinoma, kiekviename moksle yra neaiškumų arba vietų sunkiau suprantamų. <...> Čia netenka iš kalno baidytis filosofiško mokslo. Iš tikrųjų, kiekvienas turi šokią ar tokią filosofiją, tik mes to nesuvokiame, Džeims[as] sako, kad ir šeimnininkei, išnuomojančiai kambary, svarbu žinoti nuomininko filosofiją. Taigi ir kasdieniam gyvenimui reikalinga filosofija. Kalbant apie mokslą tenka susidurti su filosofiskais klausimais“ (Voldemaras 1925c; 31–33).

Nieko stebėtino, kad būtent nuo to A. Voldemaras pradėjo savo kursą; jau prieš tai ne kartą jis buvo svarstęs, kad Lietuvoje bepradedamam plėtoti mokslui trūksta teorinio, filosofinio pagrindimo, kiek labiau sintetinio pobūdžio. Kita vertus, atsimename, kad dar Michelis de Montaigne's (1533–1592) įspėjo apie pavojų filosofijoje įžiūrėti kažką grėsmingo, dideliais gauruotais antakiais, neprieinamo vaikams. A. Voldemaro amžininkas, vokiečių filosofas egzistencialistas Karlas Theodoras Jaspersas (1883–1969) savo radijo paskaitų ciklą Bazelyje po Antrojo pasaulinio karo pradėjo stebėtinai panašiai:

„Nuo filosofijos nepabėgsi. Klausimas tik toks: ar ji suvokta, ar ne, gera ar prasta, aiški ar paini. Kas filosofiją atmeta, pats kuria tam tikrą filosofiją, nors šito ir nesuvokia“ (Jaspersas 1998; 12).

Kuo virsta pabėgimas nuo filosofijos arba tiesiog nuo teorijos istoriografijoje? Į šį klausimą

A. Voldemaras jau buvo mėginęs atsakyti kai kuriais ankstyvesniais darbais. Kokiais būdais įveikiamas tam tikrai istoriografijos tradicijai būdingas filosofinis, teorinis asketizmas? Iš tiesų: į tai gali vesti daug kelių. Paprasčiausias iš jų būtų, jei studentai bent trumpam ištrauktų į istorikos ar istorijos filosofijos studijas, integruotų jas į istoriko veiksmų repertuarą (tokią išieitį matė, pavyzdžiui, L. Karsavinas savo *Istorijos teorijoje*) (Karsavinas 1929; 3–6). Tačiau istorikui praktikuoti tai galėtų būti, matyt, gana trivialus kvietimas ar raginimas. Todėl aptarsime tik dvi praktines istoriko veiklos sritis, kuriose, tikėtina, ir dabar galima išvėlgti tam tikrą įtampą tarp istorijos kaip tam tikros filosofinio aktyvumo formos ir filosofiskai–teoriškai nepretenzingos, *faktinės*, eruditinės istorijos. Viena problema susijusi su konkrečiais istorikų tyrimais, kita – su universitetine didaktika, su istorikų skaitomomis paskaitomis studentams.

Vienas svarbiausių teorinio istorikų nepretenzingumo įveikos aspektų – tiek, pavyzdžiui, žinomo anglų istorijos teoretiko, istoriko ir archeologo R. G. Collingwoodo darbuose (Коллингвуд 1980 (1939, 1946)), tiek jau minėtos Analų mokyklos Prancūzijoje kristalizacijos kontekste – buvo aktyvaus istorikų santykio su istoriniais šaltiniais propagavimas ir įvairių istorijos kompiliatyvizmo formų kritika. Tai, kuo užsiima erudicinio, metodiško empirizmo metodologine strategija besiremiantis istorikas, R. G. Collingwoodas vadino *pasjanso deliojimu* arba propagavimu tokios istorijos formos, kai aktyviai naudojamas *žirklių ir klijų metodas*. L. Febvre'as tradicinės istoriografijos ir istorijos prieigą gretino su vaikų mėgstamu *kubelių deliojimu* (Февр 1991(1953); 70). Italų filosofas

B. Croce taip pat pateikė ne vieną komentarą tradicinės istorijos ir istoriografijos atžvilgiu, o jos autorių darbų adresu tiesiai sakė: *jų veikalai nėra istorija* (Croce 1995(1938); 109). Žinoma, šie autoritetingi veikėjai nekalbėjo apie vieną ir tą patį *priešą*, jie rėmėsi skirtingomis prielaidomis, skirtingais sumanymais, ir būtų pernelyg didelė, neleistina pagunda suniveliuoti jų požiūrius. Tačiau bendresne prasme šie požiūriai rodė tam tikras problemas, su kuriomis susidūrė XX a. pirmos pusės profesionalioji istoriografija. Šiuo požiūriu charakteringa ir, beje, ankstyva Lietuvos istoriografijos kontekste, yra A. Voldemaro kritika, skirta vienai pirmųjų lietuvių Vakaruose apgintai istorinės tematikos disertacijai:

„Šnekant apie veikalą, pirmiausia reikia patėmyti, kad autorius per daug įsimylėjęs į šaltinius, ne visur kaip reikiant moka naudotis iš istorinės literatūros. Matyt, istoriniam veikalui parašyti, anot jo, visai užtenka surankioti žinias iš metraščių ir kitų rašytų šaltinių bei sutvarkyti jas kaip nors ir tiek. Toks įsimylėjimas šaltiniuose daro tą, kad dažnai ne autorius medžiagą valdo, ale medžiaga autorių. Juk daugeliui svarbių klausimų šaltiniai arba visai neduoda medžiagos, arba, kad ir duoda tai labai mažai. Taigi, sekant vien šaltinius, prieitų atsisakyti nuo daugelio

klausimų išrišimo, nes medžiaga klausimų nepa-gamina“ (Voldemaras 1907; 180).

Ši kritinė pastaba, kontekstualiau žvelgiant, galėtų pasirodyti svarbi ir todėl, kad ilgainiui Lietuvos istoriografijoje dar tik pradėjo įsivyravoti priešingas, istorinius šaltinius išskirtinai sureikšminantis, pagal šaltinių panaudojimą darbų lygį matuojantis ir neprobleminis požiūris⁴². Tačiau paraleliai formavosi ir kiek kitoks, aktyvesnis ir kritiškesnis žvilgsnis. Po beveik 30 metų *perdirbus* J. Totoraičio disertaciją į lietuvių kalbą⁴³, kai Lietuvoje jau buvo pradėjusi reikštis *jaunųjų istorikų* (baigusių universitetą Kaune) karta, J. Totoraičio darbas buvo būdingai kritikuojamas jau kitos kartos istorikų:

„Aplamai, gerbiamas profesorius šioje monografijoje yra sutelkęs nemažą šaltinių, tik jis nepasistengė jų kiek susintetinti, ir tuo būdu konstruoti savarankiškų tezių. Jis tenkinasi, pateikdamas šaltinių santraukas, sudėjęs jas chronologine tvarka – taip, kad ši monografija yra maždaug atskirų epizodų rinkinys“ (Jakštas, 1932; 90)⁴⁴.

Ši kritika turi neabejotiną bendrybę su tuo, kaip minimas darbas buvo kritikuotas amžiaus

⁴² Ilustracija čia galėtų būti, pavyzdžiui, žinomo, įtakingo teisės istoriko ir Lietuvos istorijos draugijos pirmininko Augustino Janulaičio vertinimas, skirtas pradedančios istorikės Vandos Daugirdaitės-Sruogienės diplominiam darbui: <...> *Medžiaga sugrupuota tam tikroji sistemoj. Ne visos dalys vienodai apdirbtos, bet čia medžiaga valdė rašytoją, ji negalėjo savo noru pasirinkti tos medžiagos daugiau ar mažiau, tegalėjo imti tai kas yra <...>*. (Janulaitis 1929; 1).

⁴³ Savo darbo naujo leidimo pradžioje J. Totoraitis teigė, kad *šis raštas yra lietuviškai perdirbta mano disertacija <...>. Dalykai, kurie yra jau pasenę, išmesti, ir į jų vietą įdėtos dabartinės nuomonės* (Totoraitis, 1932; 3). *Dabartinės nuomonės* buvo susijusios su vertybinio požiūrio į Vokiečių ordiną transformacija: po beveik trisdešimties metų į Vokiečių ordino vaidmenį Lietuvos istorijoje (Lietuvos valstybingumo genėzėje) nebebuvo žiūrima taip teigiamai, kaip 1905 m. pasirodžiusioje disertacijoje.

⁴⁴ Panašią kritiką J. Totoraičio 1932 m. darbui pateikė ir Teologijos–Filosofijos fakultetą, kuriame J. Totoraitis profesoriavo, baigęs P. Šležas: *Perskaitęs Mindaugą net pamaniau: gal iš tikrųjų taip ir reikėtų rašyti istoriją? Bet ir tuojau atėjo į galvą mintis, ar tada istorija begalėtų vadintis mokslu? Krenta į akis ir autoriaus neskirstymas faktų į svarbesnius ir mažesnius* (Šležas 1932; 518).

pradžioje. Tačiau netgi žinant tai, kad pastarosios kritikos autorius J. Jakštas buvo A. Voldemaro kursų, tarp jų ir *Istoriškojo žinojimo teorijos ir metodologijos*, klausytojas⁴⁵, manytina, nekorektiška būtų pernelyg tiesmukai apeliuoti į *Voldemaro įtaką*. IV dešimtmečio Lietuvoje jau vyko, tegul ir nedrąsiai, istorijos peržiūros, platesnio, kartu ir teorinio, istorijos pagrindimo ir paieškų procesai, todėl vienokių ar kitokių naujovių generavimą suvesti į asmenybę, pernelyg suasmeninti, būtų, tikėtina, nekorektiška. Kita vertus, tarp A. Voldemaro ir jo studento J. Jakšto būta tam tikro idėjinio (didesnio dėmesio teorinei istorijos pusei) paralelizmo.

Universitete ir moksle A. Voldemaras išplėtojo mokslo filosofijoje žinomą trijų rūšių profesorių universitete (taigi, ir moksle) vaizdinį: *fakto vergų, aukštesniųjų gyventojų*, kurie išeidami iš faktų turi prieiti prie teorijos, bet dažnai nuslysta į *voratinklių pynimą*, ir tų, kurie stovi pirmųjų dviejų profesorių rūšių viduryje (Voldemaras 1925a; 211–231). Teorija, A. Voldemaro supratimu, moksle turi vaidinti labai svarbų vaidmenį, nes ji yra integruoto žinojimo prielaida

ir neleidžia mokslininkui užsidaryti siauroje specializuoto mokslo citadelėje. Teorija gali ir turi padėti įveikti siaurą, specializuotą požiūrį, disciplininį uždaramą⁴⁶, kita vertus, *teoriškai* įvertinama teorijos neišvengiamybė⁴⁷ (tokia pozicija formuluota ir jau minėtoje L. Karsavino *Istorijos teorijoje*).

Daugybė mokslininkų, vadovaujantis šiuo vaizdiniu, *gyvena pirmame aukšte*. Pirmąsias *Tautos ir žodžio* knygas, Lietuvos universitete pradėtą leisti mokslinę periodiką A. Voldemaras įvardijo kaip *indėlių mokslui: Aš sakau indėlis mokslui, o ne mokslan, nes jos duoda daugiau žalios medžiagos, o ne mokslo tyrinėjimų* (Voldemaras, 1924; 5–6). Šio *aukšto gyventojus*, pasak A. Voldemaro, galima nesunkiai identifikuoti:

„Visą savo amžių praleidžia jie rankiodami medžiagą: vienas – gamtininkas – tyrinės skruzdžių kokią veislę, tiksliai ją aprašinėdamas, kitas – kalbininkas – rankios senus žodžius ar tirs vieną šnektą, trečias – chemikas – ieškos kokios nors reakcijos ir t. t. Kam tos žinios reikalingos, jie neduos sau nė klausimo. Negalima peikti tokio darbo, nes jis sudaro pamatą visam žinojimui. Dažniausiai pasitaiko atbulai, šie kurmiai su panieka žiūri į „teorijas“. Faktas, girdi, visada

⁴⁵ 1926 m. J. Jakštas laikė prof. A. Voldemaro kursų *Romėnų valstybinė teisė ir Istorijos mokslų teorija ir metodologija* įskaitas, o 1926 m. rugsėjo 11 d. įsirašė *Istoriškojo žinojimo teorijos* egzaminui, kurį 1926 m. rugsėjo 24 d. išlaikė *labai gerai* (komisija: A. Voldemaras, J. Yčas, P. Gronskis). (Juozo Jakšto, HMF studento, asmens byla: diplominis darbas, egzaminų ir įskaitų lapai: LCVA, f. 631/10/96: 68, 72).

⁴⁶ Ne vienoje savo recenzijoje A. Voldemaras recenzuojamo darbo autoriui prikišo stoką lingvistinio, teisinio, ekonominio, literatūrologinio, kitaip sakant, platesnio išsilavinimo, ir pasigedo integresnio žvilgsnio. Ryškiausi pvz.: (Voldemaras 1921a, 1921b, 1921c 1923a, 1923b).

⁴⁷ A. Voldemaras: *Toliau bus matyti, kad Comte'as nepasakė tiksliai, kas yra mokslas, bet jau dabar mums reikia nurodyti, kad vienas punktas jo argumentavime bet kam turėjo pulti akysna, – tas, kur garsus filosofas sau prieštarauja ir svarbų labai klausimą palieka visai nenagrinėjęs. Jis pats pasisako, jog daryti pastebėjimams reikia jau turėti teoriją. Aišku, kad ši teorija gimsta ne iš pastebėjimų, nes, anot Comte'o paties, negalima be teorijos nieko pastebėti. Bet iš kur tada ateina ši teorija? Išeina, kad ji mums duota iš anksto, a priori. Bet pripažinimas apriorinio žinojimo prieštarauja pozityvizmui* (Voldemaras 1925a; 143).

lieka tas pats, o teorija šiandien viena, ryt kita“ (Voldemaras 1925a; 226).

Aukštesnieji gyventojai yra tokie profesoriai, kurie nuo faktų eina link teorijų, bet dažnai nuslysta į priešingą pusę: *pindami iš teorijų teorijas jie sudaro tikrus voratinklius, kuriuose patys susipainioja tiek, kad nustoja matę tikrąybę arba net ją neigia*⁴⁸. Trečioji profesorių rūšis išsiterpia tarp dviejų pirmųjų kraštutinių: *jie moka rinkti faktus, žinias, juos kritiškai įvertinti, bet ne čia mato savo darbui tikslą*. Visi faktai jiems yra tik medžiaga, iš kurios šie trečios rūšies profesoriai toliau daro mokslines konstrukcijas:

„Teoretiškosios minties srityje jie stovi stipriai, nes turi gerą pamatą. Stato jie mokslinės tiesos rūmus kantriai, iš lėto. Pristigę medžiagos jie nemėgina užtraukti ją voratinkliu, bet sau ir kitam pasako: non liquet – dar neaišku“.

Kaip šios trys profesorių rūšys atpažįstamos universitete, kokios šių profesorių paskaitos? Universitete yra kiekvienos rūšies mokslininkų, skirtumus nesunku pamatyti net pagal studentų, klausančių jų paskaitas, skaičių: *mažiausia bus klausytojų pas faktų vergus*. Priežastis, A. Voldemaro supratimu, ta, kad mokslininkas, paskendęs faktų rankiojime, būna blogiausias profesorius:

„Per paskaitas jis valandomis išskaitinės faktus – faktelius jam žinomus neduodamas jokio tarp jų ryšio. Iškalbus toksai profesorius niekada nebūna ir negali būti: iškalbumas duotas tik tiems, ir tai ne visiems, kas gali matyti visą paveikslą ir jį jausti. Nuo atskirų gi faktų žmogui nei šilta nei šalta. Taip studentas, klausydamas nuobodžios litanijos, greitai nustoja domėtis

profesoriaus žodžiais, ir, jei gali, nustoja vaikščiojęs klausyti. Tik, sakau, jei gali. Juk su šiuo profesorium teks susidurti per egzaminą, o egzaminai pas jį patys sunkiausi. Visą savo gyvenimą padėjęs visokių smulkmenų rinkimui, jis pats jas atsimeina gražiai ir apie jas klausia studentus. Kadangi jie, neturėdami reikalo ir negalėdami jų žinoti, paklausti tyli, egzaminatorius randa, kad jie nieko nežino“ (Voldemaras 1925a; 227–228).

Ar šis samprotavimas galėtų pretenduoti į vėlyvojo istorizmo fazėje susiformavusios, empirizmu paremtos, *faktams* ir *fakteliams* išskirtinį dėmesį teikiančios rutinizuotos universitetinės istorijos didaktikos įveiklą?

A. Voldemaras turėjo ilgalaikę intelektualių ir socialinių įtampą su vienu žymiausiu, žinomiausiu Lietuvos istoriku, ilgamečiu Lietuvos istorijos katedros HMF vedėju Ignu Jonynu. Istoriografiniuose darbuose fiksuota, kad Ig. Jonynas *nepakentė Voldemaro* (Merkys 1984; 16), nors ir ne visai aiškios to priežastys. Tačiau neatmestina galimybė, jog būtų skirtinga *universitetinės didaktikos stiliaus* ir paskaitų samprata galėjo persidengti su nesutarimais dėl kitų priežasčių. A. Voldemaro samprotavimo kontekste pakankamai iškalbingai atrodo jau minėto J. Jakšto, buvusio A. Voldemaro ir Ig. Jonyno studento, atsiliepiamas apie pastarojo mokslininko paskaitas:

„[Jonyno] paskaitos visada būdavo kruopščiai paruoštos. Savo išvedžiojimus grindė ne tiek istorine literatūra, kiek šaltiniais. Mėgo būti kritiškas istorinių veikalų autoriams. Jo paskaitų trūkumas buvo susismulkinimas ir nesugebėjimas išryškinti vedamųjų idėjų istoriniuose įvy-

⁴⁸ Be reikalo, anot A. Voldemaro, į šiuos profesorius neretai žiūrima iš aukšto, kaip į svajotojus, nes ir jie *savo svajonėse kartais tikrą tiesą pamato*, kuri vėliau, kai susirenka pakankamai įrodymų, tampa visiems aiški ir priimtina (Voldemaras 1925a; 227).

kiuose. Paskendęs smulkmenose, jis vargindavo studentus ir buvo jų griežtas egzaminatorius⁴⁹ (Jakštas, 1972; 408)⁴⁹.

Čia ryškėja tam tikros universitetinių istorijos kursų dėstymo metodinės ir didaktinės perspektyvos. Svarbus klausimas: ar tik filosofinio istorikų asketizmo įveikos fone atsiranda tam tikros prielaidos teorijos matmens įtraukimui į universitetinę didaktiką? Prie tokių ar panašių probleminių istoriografijos raidos klausimų ilgainiui atėjo Kaune istorijos studijas baigę ir užsienyje jas gilinę *jaunieji istorikai*. Ne vienas šių istorikų teorinis, probleminis tekstas ar recenzija vienaip ar kitaip prisidėjo prie vienakrypčio empirizmo, įvairių kompiliatyvizmo formų ir tiesmuko santykio su istoriniais šaltiniais kritikos. Tokios buvo IV deš. kai kurių Lietuvos istorikų pažiūros, kurios, žinoma, įskaitant ir A. Voldemaro darbus, skelbė pabaigą teoretinio istorikų *nekaltumo* amžiui.

Tai iliustruoja ir 1925–1926 m. A. Volde-
maro *Istoriškojo žinojimo teorijos ir metodologijos*

kursas. Tai buvo filosofškai orientuotos istorikos kursas, ieškantis integruoto žinojimo ir mokslo *moksliskumo* pagrindo, klausiantis, kaip istorijos mokslas dera su kitais mokslais, koks tikro žinojimo šaltinis, einantis prie mokslo filosofijos vystymosi įvairiais laikotarpiais, pradedant senovės Graikija, ir mėginantis inicijuojanti *teoretiškos nuomonės* susidarymą apie tai, kas ilgalaikėje perspektyvoje buvo vadinama *istoriška filosofija*. Profesorius šiame kurse pasirodė aiškiai stipriai *įsimylėjęs* senovės Graikiją, kuri pagal svarstomą problematiką jam dažnai buvo *ranka pasiekiamo*, nes *graikai žinojimu suprato visapusišką žinojimą*, gyvenimui reikalingą, nes iš senovės *Graikijos gyvenimo pažįstam ir šių dienų gyvenimą*⁵⁰ (Voldemaras 1925c; 31–39, 124; 1925b; 46). Kursas, kurį sudarė dvylikos paskaitų ciklas, apėmė platų mokslo filosofijos ir istorijos kaip mokslo pagrindimo problematikos horizontą⁵¹. Kursas baigiamas aktualijomis ir ginčais, ar istorija turi būti panaši į gamtos mokslus ar ne, pripažįstant,

⁴⁹ (Plg. Jakštas 1992; 16). Tai, kad J. Jakštui Ig. Jonyno egzaminai buvo *sunkiausi*, rodo ir tai, kad juose J. Jakšto įvertinimai buvo *mažiausi*: iš išlikusių J. Jakšto egzaminų lapų matyti, jog mažiausius egzaminų įvertinimus jis gavo iš tų dalykų, kuriuos dėstė Ig. Jonynas: (Jakštas, Juozas. HMF studento asmens byla: 62, 67). Iš esmės būtent toks Ig. Jonyno paskaitų pobūdis yra užfiksuotas įvairių asmenų ir įvairių laikotarpių atsiminimuose: (Daugirdaitė-Sruogienė 1957; Kulikauskas 2003; Savukynas 2006).

⁵⁰ Prof. A. Voldemaro kurso *Istoriškojo žinojimo teorija ir metodologija* užrašai, LCVA, f. 378/13/7: 31–39, 124; Prof. A. Voldemaro kurso *Graikų valstybės teisė* užrašai, LCVA, f. 378/13/7: 46.

⁵¹ Turinio požiūriu į šį ciklą įėjo: filosofijos, filosofinio žvilgsnio reikalingumo pagrindimas; mokslo samprata senovės Graikijoje; R. Descartes'o ir G. Vico, pranokusio savo laiką ir *iš dalies artimo sociologijos idėjoms*, mokslo filosofijos; A. Comte'o sociologijos ir pozityvizmo samprata, ir K. Marxo koncepcijos ryšys su pozityvizmu; dvasios filosofija XIX a. Vokietijoje, nomotetinių ir ideografinių mokslų perskyra, H. Rickerto istoriografijos teorija; gamtos mokslų raidos ir jų pateikiamo žinojimo *tikrumo* įvertinimas, pavyzdžiai ir kritika; *psichinio gyvenimo* kategorijos ir jos svarbos pažinime peržiūra [čia paliečiama psichologijos svarbos istorijos mokslui tema]; tiesos pažinimo sąlygų ir tiesos reliatyvumo problematika [čia žvelgiama į mokslinių tiesų socialinį sąlygotumą, tiesos ir mokslinės tiesos socialumą]; W. Jameso tiesos samprata ir jo filosofinis pragmatizmas; evoliucionistinė pasaulio raidos samprata; ribos tarp mokslinio ir nemokslinio žinojimo

kad abi srovės (individualizuojanti ir socialinio gyvenimo dėsingumą ieškanti) *papuolė į keblią padėtį*. Vis dėlto, darant užuominą į prancūzų teoretikus ir jų leidžiamą istorinį žurnalą, tikima istorijos kaip mokslo ateitimi ir prasme, į istoriją žvelgiama kaip į galimą *socialinio gyvenimo formų pažinimą*⁵².

Žvelgiant konkrečiau, istorinio tyrimo metodikos ir metodologijos prasme, *istorikui praktikui* iš šio kurso naudos, iš pažiūros, nedaug. Nors paskutinėje paskaitoje A. Voldemaras užsimena apie metodologijos ir metodų svarbą istoriniame pažinime, tačiau plati filosofinių tradicijų ir sampratų apžvalga, savotiška filosofinių aliuzijų, asociacijų ir užuominų panorama, panašu, buvo pasitelkta tam, kad laipsniškai, iš toli, reflektiviai, būtų einama prie svarbiausios šio kurso tezės:

„Pažinimas nebūtų mokslas, jei būtų jis nesvarbu[s], bet sociali[nis] žmogaus gyvenimas svarbu pažinti. Toks pažinimas yra istorijos. Jis nenustato kurį dalyką reikia pažinti, kurį išleisti. Čia yra charakteringas [mokslų bruožas]. Aišku, kad istorija yra mokslas, tą galima suprasti“ (Voldemaras 1925c).⁵³

Susitelkęs į kritinę istorikos peržiūrą ir būdamas atviras istorijos atnaujinimo iniciatyvoms

Prancūzijoje, A. Voldemaras kai kuriais savo veiklos aspektais stimuliuojo arba, pasitelkiant vaikų tautosakos sampratą sąvoką, savotiškai *erzino* lietuviškosios sociologinės tradicijos pradmenis.

Lietuviškosios sociologinės tradicijos erziniai

A. Voldemaras numatė galimą istorijos ir sociologijos bendradarbiavimą ir artimumą. XX a. antrajame dešimtmetyje svarstant tautinio Vilniaus universiteto klausimą ir rengiant atkuriamo universiteto statutą, Mykolas Biržiška stebėjosi ir ironizavo, kad neaiškiais aplinkybėmis projektuose atsiradęs *Sociologijos fakultetas* tikriausiai gimė Ministrų kabinete, turėdamas galvoje, kad prie tos idėjos bus prisidėjęs tuometinis ministras pirmininkas A. Voldemaras (1918 m. lapkričio – gruodžio mėn.). Pats A. Voldemaras visai neslėpė, kad yra tokios idėjos autorius, ir akcentavo reikalingumą *Sociologijos fakultete* apjungti visus su visuomene susijusius mokslus⁵⁴.

Tyrinėjimuose akcentuota, kad čia suveikė ne tik idėjiniai, bet ir pragmatiniai motyvai⁵⁵. Tačiau nesunku pastebėti, kad A. Voldemaras

(pažinimo) paieškos; istorijos kaip mokslo apibrėžimo paieškos; antikinės, viduramžių, XVI–XIX amžių istoriografijos vystymosi charakteristikos, tuometinės istorijos principai ir jų raida; istorijos ir visuomenės mokslų artimumo problematika; istorijos reikšmė, priežastingumas ir jo formos istorijoje; istorijos vystymosi laipsniai; ciklas užbaigiamas tokiais klausimais – kas rūpi šių dienų istorikams, į ką jie gilina, kokios galimos tyrimų kryptys, kokia istorijos mokslo ateitis? (Voldemaras 1925c; 31–39, 116–220). Dėl savo originalaus pobūdžio, manytina, šis kursas vertas atskiros detalesnės ir platesnės charakteristikos.

⁵² XII paskaita (1926 m. kovo 22 d.) (Voldemaras 1925c; 188–193, 217–220).

⁵³ Apie tai, kaip mokslų plėtotėje, jų savivokoje veikia mokslų *tikrumo* ir jų socialinės reikšmės principai (*kas mokslams svarbu – kas nesvarbu*), Voldemaras plačiau svarstė savo ankstesnėje studijoje (Voldemaras 1925a).

⁵⁴ Plačiau apie tai: (Janužytė 2009; 3–16).

⁵⁵ A. Voldemaras akcentavo ir rūpinosi, kad universiteto atkūrimo projektas būtų realus ir jo įgyvendinimas netaptų valstybės lėšų švaistymu (Pšibilskis 1997; 61).

įvairiomis progomis skubėjo pabrėžti, jog universitete turėtų būti *daugiau profesorių nei katedrų*, nors jau atidarius universitetą Kaune, pasak jo, daugelis statuto nuostatų liko *tik ant popieriaus* (Lasinskas 2004; 42). A. Voldemaro kritiška nuostata, kad lietuviai bando *sukurti universitetą, didesnę nei Berlyno*, gali būti susijusi ne tik su pragmatiniais interesais. Ne tik būdamas ministru pirmininku, tačiau ir vėliau A. Voldemaras kritiškai vertino aukštojo mokslo Lietuvoje organizacinę patirtį, *Lietuvos universiteto* kūrimo peripetijas. 1925 m. gegužės mėn. HMF dekanui jis rašė:

„<...> Kad darbas būtų galimas, reikia daug noro ir pasiryžimo. Pas mus jis dar sunkesnis tuo, kad statutas trukdo organizacijos darbą. Jau įrašyta tiek katedrų-katedrėlių, kad įsodinus į jas visus profesorius, mes turėtume daugiau mokytojų, nei didžiausi Europos universitetai. <...>. Gali būti, kad klystu, bet aš įgijau išpūdžio, kad fakultete [HMF] ne tik nėra to vienodumo ir pasiryžimo, bet iš dalies yra net nenoras ar baimė reformuotis. Juk dabar profesūra yra išimtinai privilegijuotoje padėtyje. Nors ji apmokama nekaip, bet užtai iš jos lygiai nieko nereikalaujama. Kiekvienas gali skaityti, kas jam patinka, arba ir visai neskaityti, mokslu gali užsiimti, o jei nenori, gali ir neužsiimti, skelbti valandų savo kursui, kiek nori. Jei nori, gali versti savo dalykui vadovėlį, jei nenori, gali šimtus metų profesoriauti be knygų. Žodžiu, Lietuvos profesūra yra tokioje padėtyje, kurioje nėra nei vienas kitas universitetas, ar tai Europoj, ar Amerikoj <...>“ (Lasinskas 2004; 42–43).

Tikėtina, kad kai kurios A. Voldemaro nuostatos galėjo turėti glaudų ryšį ir su, kaip jis įsivaizdavo, ne tokia būtina mokslo šakų dalyba, gausiu diferencijavimu ar net dirbtiniu skaidymu, o kartu ir su neretu tarpdisciplininių idėjų akcentavimu. Nenuostabu, kad išvados, prie kurių einama specialiau nagrinėjant šį

klausimą, yra A. Voldemaro idėjų vertinimui pozityvios: *Sociologijos fakulteto* reikalingumo akcentavimas rodąs A. Voldemaro erudiciją, modernų samprotavimą ir atvirumą to meto naujoms mokslo tendencijoms (Janužytė 2005; 167–176, 2009; 14).

1919 m. Vilniaus universiteto statuto nuostatai buvo koreguojami ir papildyti 1922 m. atidarant *Lietuvos universitetą* Kaune. Projektuojamas *Socialinių mokslų fakultetas* (paraleliai dokumentacijoje jis vadinamas ir *Sociologijos fakultetu*) netrukus suskilo į du savarankiškus fakultetus – Humanitarinių mokslų fakultetą (su Filologijos, Filosofijos ir Istorijos skyriais) ir Teisių fakultetą (su Teisės ir Ekonomikos skyriais) (Lasinskas, Pivoras 2002; 125–127; Maksimaitis 2002; 325–335).

Jeigu, žvelgdami į sociologijos mokslo tapsmą Lietuvoje, pastebėsime, kad, viena vertus, jau tarpukariu ir Antrojo pasaulinio karo metais Lietuvoje prasidėjusi sociologijos institucionalizacija (formalia, *katedrine* prasme) buvo trumpalaikiai sumanymai, o sovietinėje Lietuvoje *teisinga* sociologija buvo, daugiau ar mažiau, redukuojama tik į istorinio materializmo įvairius pavidalus (kurių privalomas laikymasis, pavyzdžiui, sovietmečio lietuvių istoriografijoje iškyla greičiau kaip įvairiapusė problema, nei kaip realiai taikomos mokslinės programos faktas) (Švedas 2009; 215–219), tai į kai kurias šiandieninių Lietuvos sociologų ir istorikų bendradarbiavimo iniciatyvas istorinio-sociologinio žinojimo srityje galėsime pažvelgti kaip į tokias, kurios, tikėtina, turi tolimų netiesioginių sąryšių ir su A. Voldemaro prieškarinėmis idėjomis ir sumanymais. Pagaliau nerasime, matyt, kito tarpukario Lietuvos filologo, filosofo

ar istoriko, kurio dalyvavimas Tarptautiniame sociologijos kongrese būtų įvertintas tokiais ar panašiais žodžiais:

„<...> kongrese jis [A. Voldemaras] tapo žymiausia centrine asmenybe <...>. Voldemaras iškilo kaip šviesiausia žvaigždė, o savo iškalba pralenkė tokius, kaip senas profesorius Tönnies, kuris rimtai pirmavo moksle. <...> ... puiki Voldemaro prancūzų kalba yra centruota ir pilna jėgos, nepaprastai turininga ir veikianti klausytojus argumentų iškalbingumu“ (Römeris 1990; 72–73)⁵⁶.

Vienaip ar kitaip, net ir dabar galėtume iškelti sau visiškai pamatuotą klausimą: ką mūsų istoriografijos metodologinei savimonei reiškia, pvz., vokiečių sociologo ir filosofo Ferdinando Tönnieso darbai?⁵⁷

Kai dabar skaitome kai kurių šiandieninių sociologų drąsius apibendrinimus, kad *turbūt niekam nekelia abejonių istorijos ir sociologijos tardalykiniai ryšiai* (Valantiejus 2001; 5–8), prisimename kai kurias tarpukario Lietuvos pastangas istorijos ir sociologijos sąveikas paversti užgimstančios akademinės tradicijos bei intelektualinio gyvenimo norma; tokia norma, kuri ilgus dešimtmečius Lietuvoje buvo gana marginalizuota. Tačiau Vakarų intelektualinėje tradicijoje kaip tik XX a. pirmoje pusėje radosi mokyklos ir metodologijos, suintensyvėjimą išgyveno nuostatos, kurios matė prasmę istorijos ir sociologijos tarpusavyje sąryšiuose. Šiame

kontekste verta atsigręžti ir į A. Voldemaro intelektualinę biografiją, nes ji, šiuo požiūriu, pasirodo charakteringa. Be to, čia pateiktas intelektualinės biografijos eskizas, tikėtina, gali pasirodyti prasmingas, kai bandoma atsakyti į Kleopo Jurgelionio atsiminimų apie Kazimierą Būgą kontekste iškilusius klausimus.

Išvados

Žvilgtelėjus į ankstyvąją A. Voldemaro biografiją, studijų metus, pažiūras istorikos, istoriografijos teorijos srityje, galima padaryti keletą apibendrinimų. Būdamas studentu, A. Voldemaras pateko į aplinką, kurioje, įskaitant pasiruošimą klasikinės filologijos srityje, europiniu lygmeniu buvo imamasi spręsti antikinės istorijos problemas. Tokioje aplinkoje ikirevoliuciniame Peterburge vykdomus antikos tyrinėjimus bandyta artinti prie šioje srityje lyderiaujančios Vokietijos. Kita vertus, tam tikras artimumas akademiko A. Lappo-Danilevskio teoriniams ieškojimams ir teoriškai orientuotai mokyklai istoriografijoje galėjo būti vienas reikšmingesnių intelektualinės biografijos momentų aktyvinant teorinį ir metodologinį pasiruošimą, formuojant platesnį žvilgsnį į istoriją ir kaip į tam tikrą filosofinę aktyvumo formą. Vienaip ar kitaip, daug kas, aišku, priklausė nuo paties studento individualybės. Kitaip sakant, nuo A. Voldemaro asmenybės, kurią savo atsimi-

⁵⁶ 1924 m. Tarptautiniame sociologijos kongrese Italijoje Lenkijai atstovavo Wł. M. Kozłowski, Vokietijai – F. Tönniesas, Rusijai – P. Sorokinas ir t. t. To meto Europoje žinomos dvi tarpusavyje konkuruojančios Tarptautinių sociologijos kongresų tradicijos – itališkoji ir prancūziškoji. Plačiau apie tai: (Römeris 1928; 2–12).

⁵⁷ Yra išlikęs Ferdinando Tönnieso, filosofų kongreso Oxforde dalyvio, laiškas A. Voldemarui, kuriam apgailestaujama, kad kongrese nėra Lietuvos atstovo, F. Tönnieso 1929 m. spalio 1 d. laiškas A. Voldemarui, LMAVB RS f. 172/251: 1.

nimuose charakteringai yra apibūdinęs Vincas Krėvė: *Jį suvėlti į bendrą paprastų žmonių makalynę būtų sunku* (Krėvė 1992; 119).

Ilgainiui išryškėjęs atvirumas tarpdisciplininėms paieškoms, integruoto ir sintetinio žinojimo postulatams, įvertinant filosofinius ieškojimus ir pastangas istorijos srityje, A. Voldemarą artino prie Europos mastu žinomo Henri Berro organizuoto tarptautinio ir filosofinio *Istorinės sintezės* judėjimo, su kuriuo ypatingais ryšiais buvo susijęs vienos ryškiausių XX a. Analų istorinės mokyklos susiformavimas. Šiuo požiūriu, nenuostabu, kad A. Voldemaras ir Lietuvos istoriografijoje pasirodo kaip vienas pirmųjų istorikų, mėgi-

nantis įveikti disciplininį uždaramą, tiesmuką empirizmą ir platesnio požiūrio į istoriją stoką. Dar daugiau, kaip vienas pirmųjų autorių, nusiteikęs įveikti istorikų filosofinį *nekaltumą*, propaguojantis atvirumą istorijos ir sociologijos tarpdalykiniam dialogui.

A. Voldemaro dėmesys filosofiniams istorijos pagrindimo klausimams, sąmoningas teorijos kaip integralaus žinojimo prielaidos vaidmens iškėlimas socialiniuose ir humanitariniuose moksluose, tarpdalykinių iniciatyvų akcentavimas jo intelektualinę biografiją daro patrauklią. Dėl to ir pats A. Voldemaras tampa vienu įdomiausių XX a. pirmosios pusės Lietuvos intelektualų.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

„A. Voldemaras. Pirmutinis lietuvis privat-docentas Peterburgo universitete ir aukštuosiuose Bes-tužovo moterų kursuose <...>“, Vairas, 1914, 1: 21.

Aleksandravičius, Egidijus et al. (red. kolegija). 2002. Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

American Historical Association (AHA). Prieiga: <<http://www.historians.org/>>.

Andreau, Jean / Berelowitch, Wladimir (éd.). 2009. Michel Ivanovitch Rostovtzeff. Bari: Edipuglia.

Aukštųjų kursų komisijų posėdžių protokolai, LCVA, f. 391/4/765.

Bernheim, Ernst. 1889. Lehrbuch der historischen Methode. Mit Nachweis der wichtigsten Quellen und Hilfsmittel zum Studium der Geschichte. Leipzig: Duncker & Humboldt.

Bernheim, Ernst. 1908. Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsphilosophie: mit Nachweis der wichtigsten Quellen und Hilfsmittel zum Studium der Geschichte. Leipzig: Duncker & Humblot.

Berr, Henri. 1911. La synthèse en histoire. Essai critique et théorique. Paris: Alcan.

Berr, Henri. 1921. L'histoire traditionnelle et la synthèse historique. Paris: Félix Alcan.

Berr, Henri. 1923. „Le Ve Congrès International des Sciences historiques (Bruxelles, 8–15 avril) et la Synthèse en Histoire“, Revue de synthèse historique: XXXV (N. s. T. IX): No. 103–105: 5–14.

Berr, Henri. 1925. „Pour la science“, Revue de synthèse historique XL: N°118–120: 5–16.

Berr, Henri. 1930. „Au bout de trente ans“, Revue de Synthèse historique L: 5–27.

Biard, Agnès / Bourel, Dominique / Brian, Éric (éds). 1997. Henri Berr et la culture du XXe siècle. Paris: Albin Michel.

Bulletin du centre International de synthèse, section de synthèse historique. 1926, N°1: 30–31; 1926, N°2: 34–35, 1927, N°3: 54–55, 1927, N°4: 49–50, 1928, N°5: 57–58, 1928, N°6: 51–52, 1929, N°7: 49–50, 1929, N°8: 37–38, 1930, N°9: 64–65.

Cole, Matthew D. 2005. „The Idea of Historical Synthesis, Henri Berr and the relationship between

History and Sociology in France at the Beginning of the Twentieth Century“, in *Sheffield Online Papers in Social Research*, ShOP Issue 8: Prieiga: <<http://www.shef.ac.uk/socstudies/Shop/8cole.pdf>>.

Compte rendu du Ve Congrès international des Sciences historiques. Bruxelles: M. Weissenbruch, 1923.

Croce, Benedetto. 1995 (1938). „Istoriografija ir moralė“, *Problemos* 47: 109.

Čepėnas, Pranas (red.). 1972. *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*. Chicago: Lietuvių profesorų draugija Amerikoje.

Daugirdaitė-Sruogienė, Vanda. 1957. „Profesorius Ignas Jonynas, 1884–1954“, *Aidai* 3 (98): 127–134.

Dosse, François. 1994. *New History in France: The Triumph of the Annales* (trans. Peter V. Conroy, Jr.). Urbana, Ill.: University of Illinois Press.

Febvre, Lucien. 1930. „Le Centre International de Synthèse à Paris, et sa première semaine de discussions“, *Annales d'histoire économique et sociale* 5: 81–83.

Feder, Alfred Leonhard. 1924. *Lehrbuch der historischen Methodik*, 3 Aufl. Regensburg: Kösel & Pustet.

Ferdinando Tönnieso 1929 m. spalio 1 d. laiškas A. Voldemarui, LMAVB RS f. 172/251: 1.

Gattinara, Enrico Castelli. 1998. *Les inquiétudes de la raison: épistémologie et histoire en France dans l'entre-deux-guerres*. Paris: Librairie Philosophique J. VRIN: 141–180.

Girnius, Juozas [Alaušius]. 1978. „Augustino Voldemaro raštai“, *Aidai* 6: 282–284.

Henri Berr et la culture du XXe siècle. *Revue de synthèse* 1996: 117, n° 1–2.

HMF studentų spausdinimo komisijos 1937 m. raštas HMF dekanui, kuriame prašoma išleisti 1925 m. rudens semestre ir 1926 m. pavasario semestre prof. A. Voldemaro skaitytą Istorijoje žinojimo teorijos ir metodologijos kursą: LCVA, f. 631/13/50: 14.

Ivinskis, Zenonas. 1978. „Lietuvos istoriografija“, kn. Ivinskis, Zenonas. *Rinkiniai Raštai*. I tomas: *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties*. Roma: LKMA.

Jakštas, Juozas. HMF studento asmens byla (diplominis darbas, egzaminų ir įskaitų lapai: LCVA, f. 631/10/96).

Jakštas, Juozas. 1932. „Mindaugas ir ordinas. (Rec.). [Totoraitis J. Mindaugas, Lietuvos karalius. Marijampolė, 1932]“, *Vairas* 5: 88–90.

Jakštas, Juozas. 1966. „Voldemaras istorikas“, *Lietuvių Enciklopedija* 34: 506–507.

Jakštas, Juozas. 1972. „[HMF] Istorijos skyrius“, kn. *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*. Red. P. Čepėnas. Chicago: 405–415.

Jakštas, Juozas. 1978. „Voldemaras mokslininkas ir politikas savuose raštuose“, *Lietuvių tautos praeitis t. 4, kn. 2 (14)*: 141–156;

Jakštas, Juozas. 1992 (1984). *Mano istorijos mokslo kelias (Lietuvių istorijos d-ja, Lituanistikos tyrimo ir studijų centras, Chicago)*. Vilnius: Valstybinė enciklopedijų leidykla.

Janulaitis, Augustinas. 1929. „V. Daugirdaitės-Sruogienės diplominio darbo Žemaičių bajoro ūkis I pusėj XIX šimtmečio įvertinimas [1929.V.7.]“, LMAVB RS, f. 267/1326: 1.

Janužytė, Audronė. 2005. *Historians as Nation State-Builders: the Formation of Lithuanian University, 1904–1922*. Tampere: University of Tampere.

Janužytė, Audronė. 2009. „Tautinio Vilniaus universiteto klausimas lietuvių politikoje (1915 m. rudenio–1919 m. žiema)“, *Istorija* 73: 3–16.

Jaspers, Karl. 1998. *Filosofijos įvadas (iš vokiečių kalbos vertė Arvydas Šliogeris)*. Vilnius: Pradai.

Jurgelionis, Kleopas. 1935. „Atsimindamas Kazį Būgą“, *Literatūros naujienos* 1(17): 3

Karsavinas, Levas. 1929. *Istorijos teorija*. Kaunas: Humanitarinių Mokslų fakulteto leidinys.

Kreucher, Gerald (Hrsg.). 2005. *Rostovtzeffs Briefwechsel mit deutschsprachigen Altertumswissenschaftlern*. Einleitung, Edition und Kommentar. (Philippika – Marburger altertumskundliche Abhandlungen, 6). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Krėvė, Vincas. 1992. *Boševikų invazija ir liaudies vyriausybė: atsiminimai (spaudai parengė, įžangos žodį ir paaiškinimus parašė Albertas Zalatorius)*. Vilnius: Mintis.

Kuhn, Thomas S. 2003. *Mokslo revoliucijų struktūra*. Vilnius: Pradai.

Kulikauskas, Pranas. 2003. *Kelias į archeologiją*. Vilnius: Vaga.

Langlois, Charles-Victor / Seignobos, Charles. 1992 (1898). *Introduction aux études historiques*. Paris: Les Éditions Kimé.

Langlois, Charles-Victor / Seignobos, Charles. 1912. *Wstęp do badań historycznych (przekład z francuskiego Wandy Górkowej z przedmową St. Zakrzewskiego)*. Lwów: nakł. księg. H. Altenberga.

Lasinskas, Povilas / Pivoras, Saulius. (2002). „Humanitarinių mokslų fakultetas“, kn. Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002. Kaunas: VDU: 125–148.

Lasinskas, Povilas. 2004. *Istorijos mokslas Vytauto Didžiojo universitete 1922–1940 metais*. Vilnius: Vaga.

Lietuvos universitetas. 1925 m. rudens semestro paskaitų apžvalga. Kaunas, 1925.

Lietuvos Universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto rudens semestro paskaitos. Kaunas, 1927.

Maksimaitis, Mindaugas. 2002. „Teisių mokslai“, kn. Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002. Kaunas: VDU: 325–344.

Matusas, Jonas. 1935. „Istorijos mokslas ir tautinė politika“, *Vairas* 12: 388–395.

Matusas, Jonas. 1936a. „Vilniaus kraštas nuo amžių lietuviškas. Paskaita nr. 5“. Kaunas: Vilniui vaduoti sąjungos leidinys nr. 83.

Matusas, Jonas. 1936b. „Istorijos mokslas ir politika“, *Trimitas* 12: 267–268.

Merkys, Vytautas. 1984. „Istorikas Ignas Jonynas“, kn. Jonynas, Ignas. *Istorijos baruose*. Vilnius: Mokslas: 5–32.

Nietzsche, Friedrich. 1996 (1874). „Apie istorijos žalą ir naudingumą“ (iš vokiečių kalbos vertė Tomas Sodeika), kn. *Kultūra ir istorija*, Vilnius: Gervėlė: 43–109.

Norkus, Zenonas. 1996a. *Istorika: istorinis įvadas*. Vilnius: Taura.

Norkus, Zenonas. 1996b. „Historismus und Historik in Russland 1866–1933“, in Oexle, Gerhard Otto und Rüssen, Jörn / Hrsg. *Historismus in den Kulturwissenschaften. Geschichtskonzepte, historische Einschätzungen, Grundlagenprobleme*. Köln / Weimar / Wien, Böhlau: 369–388.

Pacigas, Güntheris. 1995. „Objektyvumas ir vertybinis neutralumas (Dvi mokslo teorijos pamatinės idėjos)“ (iš vokiečių kalbos vertė S. Jankauskas ir Z. Norkus), *Problemos* 47: 66–76.

„Pirmoji priv. doc. A. Voldemaro lekcija“, *Vairas*, 1914, 3:23.

Pšibilskis, Vygintas Bronius. 1997. „Pirmas Lietuvos universitetas turi būti tikrai Vilniuje“, kn. *Iš Lietuvos XX a. kultūros istorijos*. Vilnius: Arlila: 58–64.

Ragauskas, Aivas. 1993. „VDU mokslininkai istorijos mokslo kongresuose 1918–1940 m.“, kn. *Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių Katalikų mokslo akademijos 70-metis*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas: 169–184.

Ragauskas, Aivas. 2001. „Keletas pastabų dėl istorijos metodologijos tarpukario Lietuvoje“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis XIX*: 59–70.

Ramūnas, Antanas P. 1967. „Lietuvos erelis: prof. Augustinas Voldemaras“, kn. *Iš sutemų į aušrą*. Toronto: Tėviškės Žiburiai: 206–210.

Revue de synthèse. Prieiga: <<http://www.revuede-synthese.eu/>>.

Rostovtzeff, Mikhail I. Peterburgo ir Jeilio universitetų profesoriaus laišakai (1911, 1929) A. Volde-
marui, LMAVB RS, f.172/220: 1–3, 5.

Rostowzew, Michail I. 1910. *Studien zur Geschichte des römischen Kolonates (Erstes Beiheft zum Archiv für Papyrusforschung und verwandte gebiete, herausgegeben von Ulrich Wilcken)*. Leipzig – Berlin: B.G. Teubner.

Römeris, Mykolas. 1928. „Trečiasis tarptautinis sociologijos kongresas Romoje“, Lietuvos universiteto Teisių fakulteto darbai T. 2, kn. 1: 2–12.

Römeris, Mykolas. 1990 (1927). „Dienoraštis. Ištraukos“, *Kultūros Barai* 9: 72–73.

Rudis, Gediminas. 2010. „Augustinas Voldemaras Peterburge ir Permėje 1900–1917 m.“, kn. *Voldemaras, Augustinas. Laiškai Jujai: (1902–1919 m.)* (iš rusų kalbos išvertė ir parengė Gediminas Rudis). Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla: 7–58.

Rüsen, Jörn. 1983. *Historische Vernunft. Grundzüge einer Historik I: Die Grundlagen der*

Geschichtswissenschaft. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Rüsen, Jörn. 1993. *Studies in Metahistory*. Pretoria: Human Science Research Council.

Rüsen, Jörn 2007. *Istorika: istorikos darbų rinktinė (sudarytojas ir mokslinis redaktorius Zenonas Norkus; iš vokiečių kalbos vertė Arūnas Jankauskas)*. Vilnius: Margi raštai.

Savukynas, Bronys. 2006. „*Pripratom, ir juokas neima*“. Bronys Savukynas atsako į Aurimo Švedo klausimus“, *Naujasis Židinys–Aidai* 12 (192): 538–546.

Selenis, Valdas. 2008. *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1940 metais*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija (05 H). Kaunas: VDU leidykla.

Selenis, Valdas. 2013. „Augustinas Voldemaras – mokslininkas, virtęs politiku“, *Kultūros barai* 3: 74–77.

Šležas, Paulius. 1932. (Rec.) [Prof. dr. J. Tororaitis. *Mindaugas, Lietuvos karalius...*], *Židinys* 5–6: 516–518.

Švedas, Aurimas. 2009. *Matricos nelaisvėje: sovietmečio lietuvių istoriografija (1944–1985 m.)*. Vilnius: Aidai.

Tororaitis, Jonas. 1929. *Istorijos metodologijos užrašai*. Paskaitos, skaitytos 1929 metų pavasario semestre Lietuvos universitete. Kaunas: išleido D. Pučinskis.

Tororaitis, Jonas. 1932. *Mindaugas, Lietuvos karalius*. Marijampolė: Marijonų vienuolijos leidinys.

Trumpa, Vincas. 1977. „Augustinas Voldemaras – recenzentas ir kritikas“, *Akiračiai* 7: 9.

Valantiejus, Algimantas. 2001. „Istorijos ir sociologijos sąlyčio beiėškant“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 1–2: 5–8.

Voldemaras, Augustinas. *Asmens byla, LCVA, f. 631/3/831*.

Voldemaro, Augustino, V-ojo tarptautinio istorikų kongreso, vykusio Briuselyje 1923 m. balandžio mėn., dalyvio, nario bilietas, LMAVB RS, f. 172/19: 5.

Voldemaras, Augustinas. 1906. (Rec.). [Maironis. *Lietuvos istorija*. Su kunigaikščių paveikslais,

parašė Maironis (S. M-lis). Trečią kartą atspausa ir partaisyta 1906. Išleista Lietuvių Laikraščio pini-gais. 259, 12°], *Vilniaus žinios*, 242 (560): 3; 277 (595): 4.

Voldemaras, Augustinas. 1907. (Rec.) [Die Li-tauer unter dem König Mindowe...], *Draugija* 2: 175–181.

Voldemaras, Augustinas. 1909. „K voprosu ob agrarnych zakonach Adriana (Zur Frage der Acker-gesetze Hadrians)“, *Žurnal ministerstva narodnogo prosvėščėnija* 6: 278–286.

Voldemaras, Augustinas. 1914. „Kas reiktų da-ryti tyrinėjant senovės Romos istorikų raštus“, *Vai-ras* 9: 13–16.

Voldemaras, Augustinas. 1921a. (Rec.). [A. Ale-kna. *Lietuvos istorija*. Parašė Antanas Alekna. Pra-platintoji laida. Švento Kazimiero Draugijos leidi-nys nr. 252 Kaune, (1919, p. 263, VI, 4 žemėla-piai)...], *Mūsų senovė I*: 103–114.

Voldemaras, Augustinas. 1921b. (Rec.). [<...> A. Alekna. *Bažnyčios istorija*. Parašė Kun. A. Ale-kna. Antra pataisytoji ir praplatintoji laida. Švento Kazimiero Dr. Leidinys nr. 285, Tilžėje, 1920, 251 p., žem.], *Mūsų senovė II*: 121–133.

Voldemaras, Augustinas. 1921c. (Rec.). [Ho-mero *Odisėja*. Vertė D-ras Ralys. Kaunas 1921 m. Švietimo Ministerijos leidinys. 290 p.], *Skaitymai IX*: 111–120.

Voldemaras, Augustinas. 1922a. „Dantė“, *Skaitymai XIII*: 81–105; *XVI*: 63–84.

Voldemaras, Augustinas. 1922b. „Curriculum vitae (1922 m. kovo 7 d.)“, kn. *Lietuvos archyvai: str. rinkinys*. [Kn.] 4: *Prie Lietuvos universiteto išta-kų: dokumentų rinkinys [1992]*, Vilnius: Mokslas: 152–154.

Voldemaras, Augustinas. 1923a. (Rec.). [Do-centas V. Dubas. Įvadas į bendrąją literatūrą. Kursas paskaitų, laikytų Kaune Aukštuosiuose kursuose per 1920 m. pavasario semestrą. „Dirvos“ leidinys, Kaunas–Marijampolė, 1923, XV + 266 in 8°], *Švie-timo darbas* 3–4: 253–268.

Voldemaras, Augustinas. 1923b. (Rec.). [Juozas Gobis. *Visuomenės mokslo vadovėlis vidurinei mo-kyklai*. Šiauliai, 1923, 72 p.; *Trumpa auklėjimo is-torija*. Švietimo Ministerijos leidinys, 1923, Tilžėje, 53 p.], *Švietimo darbas* 6–7: 476–481.

Voldemaras, Augustinas. 1923c. „Krėvė romanikas bei klasikas“, *Skaitymai XXI*: 90–133.

Voldemaras, Augustinas. 1924. „Pirmieji lapai [apie Lietuvos universiteto veiklos pradžią]“, *Tautos vairas* 19, 5–6.

Voldemaras, Augustinas. 1925a. „Universitetas ir mokslas“, *Humanitarinių Mokslų Fakulteto Raštai*, Knyga I. = *Commentationes ordinis philologorum Universitatis Lituanae Liber I*: 123–231.

Voldemaras, Augustinas. 1925b. *Graikų valstybės teisės* kurso užrašai, LCVA, f. 378/13/7: 43–69, 194, 221–253.

Voldemaras, Augustinas. 1925c. *Kurso Istorikojo žinojimo teorija ir metodologija* užrašai, LCVA, f. 378/13/7: 31–39, 116–200.

Voldemaras, Augustinas. 1925d. „Būga, žmogus ir mokslininkas“, *Humanitarinių Mokslų Fakulteto Raštai*, Knyga I. = *Commentationes ordinis philologorum Universitatis Lituanae Liber I*: 295–347.

Voldemaras, Augustinas. 1933. *La Lithuanie et ses problèmes*. T. 1: *Lithuanie et Allemagne*. Lille-Paris: *Mercure universel*. (Collection *La nouvelle Europe*, 7).

Voldemaras, Augustinas. 1934. Šių dienų patriotizmo reiškiniai: [A. Voldemaro atsakymai recenzentams dėl knygos „Lietuva ir jos problemos“]. Kaunas: *Tautos balsas*.

Voldemaras, Augustinas (vert.) 1939. *Teismas*: rinkiniai anglų autoriai (iš anglų kalbos vertė ir pratarinė [p. 5–24] parašė prof. A. Voldemaras). Kaunas: *Biblioteka*.

Voldemaras, Augustinas. 1976. *Raštai: 90 metų sukakčiai paminėti (Lietuvos atgimimo sąjūdis, 1973)*. Red.: Morkus Šimkus. Chicago: *Laisvosios Lietuvos knygų leidykla*: (virš. 1973).

Voldemaras, Augustinas. 1983. *Raštai: 100 metų gimimo sukakčiai paminėti (Lietuvos atgimimo sąjūdis, 1983)*. Red.: Morkus Šimkus. Chicago: *Laisvosios Lietuvos knygų leidykla*.

Voldemaras, Augustinas. 1992. *Pastabos saulėlydžio valandą (parengė ir įžanginį straipsnį parašė Gediminas Rudys)*. Vilnius: *Mintis*.

Voldemaras, Augustinas. 1994. *Istorinis Kristus*. Kaunas: *Candela*.

Voldemaras, Augustinas. 1997. „Istorinis Kris-

tus“, kn. *Ankstyvoji krikščionybė (sud. Martynas Yčas)*. Kaunas: *Candela*: 9–235.

Voldemaras, Augustinas. 2010. *Laiškai Jujai: (1902–1919 m.) (iš rusų kalbos vertė ir parengė Gediminas Rudis)*. Vilnius: *Lietuvos istorijos instituto leidykla*.

Wes, Marinus A. 1990. *Michael Rostovtzeff, historian in exile: Russian roots in an American context (Historia-Einzelschriften; 65)*. Stuttgart: *Franz Steiner Verlag*.

Zaborowski, Robert. 2009. „Tadeusz Zieliński (1859–1944): sa vie et son œuvre“, *Annales du Centre Scientifique à Paris de l'Académie Polonaise des Sciences* 12: 207–222.

Zieliński Tadeusz S. *Varšuvos universiteto profesorius 1928 m. gruodžio 15 d. laiškas Voldemarui*, LMAVB RS, f. 172/272: 1–2.

Блок, Марк. 1986 (1949). *Апология истории или ремесло историка*. Москва: *Наука*.

Бонгард-Левин, Григорий М. (ред.). 1997. *Скифский роман*. Москва: *РОССПЭН*, 1997.

Бонгард-Левин, Григорий М. / Литвиненко, Юрий Н. (ред.). 2003. *Парфянский выстрел*. Москва: *РОССПЭН*, 2003.

Брачев, Виктор С. (2001). «Наша университетская школа русских историков» и ее судьба. Санкт-Петербург: *Столма*.

Гуревич, Арон Я. 1993. *Исторический синтез и Школа «Анналов»*. Москва: *Индрик*.

Коллингвуд, Робин Дж. 1980 (1939, 1946). *Идеи истории. Автобиография*. Москва: *Наука*.

Лаппо-Данилевский, Александр С. 1910. *Методология истории*. Ч. 1: *Теория исторического знания: пособие к лекциям, чит. студентам С.-Петербур. ун-та в 1909/10 уч. году*. С.-Петербург: *Студ. издат. ком. при ист.-филолог. фак. С.-Петербур. ун-та*.

Лаппо-Данилевский, Александр С. 1913. *Методология истории*. Ч. 2: *Методы исторического изучения. Пособие к лекциям, читанным студентам С.-Петербур. ун-та в 1910/11 году*. С.-Петербург: *Студ. издат. ком. при ист.-филолог. фак. С.-Петербур. ун-та*.

Летяев, Валерий А. 2002. *Восприятие Римского наследия российской наукой XIX – начала XX в.* Волгоград: *Изд-во Волгоградского ГУ*.

Нечухрин, Александр Н. 2003. Теоретико-методологические основы российской позитивистской историографии (80-е гг. XIX в. – 1917 г.). Гродно: ГрГУ.

Пять писем Ф. Ф. Зелинского к Вяч. Иванову (подготовка текста и примечания Е. А. Тахо-Годи). Prieiga: < <http://losevaf.narod.ru/zelinsepistolae.htm>>.

Ростовцев, Евгений А. 2004. А. С. Лаппо-Данилевский и петербургская историческая школа = A. S. Lappo-Danilevskii and St. Petersburg Historical School. Рязань: НРИИ (Новейшая российская история: исследования и документы, т. 7).

Румянцева, Марина Ф. 1998. «Методология истории А. С. Лаппо-Данилевского и современ-

ные проблемы гуманитарного познания», Вопросы истории 8: 138–146.

Синицын, Олег В. 1998. Неокантианская методология и развитие исторической мысли в России в конце XIX – начале XX в в. Казань: Унипресс.

Таран, Лидия В. 1970. «Теория историческо-го синтеза Анри Берра», Французский ежегодник 1968. Москва: Наука: 364–375.

Трелья, Эрнст. 1994 (1922). Историзм и его проблемы. Москва: Юрист.

Февр, Люсьен. 1991 (1953). Бои за историю. Москва: Наука.

Фролов, Эдуард Д. 2006. Русская наука об античности. Историографические очерки. Изд. 2-е. Санкт-Петербург: Издательский центр «Гуманитарная академия».

ABSTRACT

AUGUSTINAS VOLDEMARAS: A SKETCH OF INTELLECTUAL BIOGRAPHY AND CERTAIN EXAMPLES OF INTERDISCIPLINARY ORIENTATION

The article takes a look at one of the most controversial personalities of inter-war Lithuania. Augustinas Voldemaras (1883–1942) was educated in classical philology, had a keen interest in universal history and the history of Lithuania and an additional concern in philosophical and sociological issues. A consistent search for integrated and synthetic knowledge, openness to philosophical questions and his disposition to polylogical cooperation of disciplines are some of the principal moments in his intellectual biography. Therefore, the present study attempts to highlight certain contexts of Voldemaras' intellectual biography, witnessing the tightly intertwining interdisciplinarity, aspirations of some type.

While a student, Voldemaras found himself in the environment where the problems of ancient history were addressed at the European level and where attempts were made to bring the research on the classical era carried out in pre-revolutionary Russia closer to Germany, being the leader in this sphere.

The openness to interdisciplinary search, postulates of integrated and synthetic knowledge that manifested over a long-term, not to mention his philosophical quests and attempts in the field of history, brought Voldemaras closer to the prominent European philosophical movement *Centre International de Synthèse* founded by Henri Berr, linked by special ties with the formation of one of the most outstanding 20th century schools of history *The Annales School*. Voldemaras belonged to the History Section of Henri Berr's Centre International de Synthèse, thus finding a niche among the distinguished representatives of social sciences and the humanities of that time. There is no wonder that in this respect, Voldemaras established himself in Lithuanian historiography as one of the pioneer figures attempting to overcome the disciplinary isolation of sciences, their one-sided empiricism or the lack of a broader approach towards history.

The attention paid by Voldemaras to the philosophical issues of identification of history as a science, deliberate attribution of an important role to theory in social sciences and the humanities, the highlight of interdisciplinary initiatives in these sciences are what add the aspect of appeal to his intellectual biography. Voldemaras himself becomes one of the most interesting Lithuanian intellectuals of the first half of the 20th century.

Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra
Istorijos fakultetas
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 7; LT-01513 Vilnius
aurelijus.gieda@gmail.com